

**LIETUVOS RESPUBLIKOS
VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIUS**

P A Ž Y M A

**DĖL TYRIMO VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS INICIATYVA
DĖL NELYDIMŲ NEPILNAMEČIŲ UŽSIENIEČIŲ, VYKSTANČIŲ PER LIETUVĄ
IŠ KITOS EUROPOS SĄJUNGOS VALSTYBĖS,
TEISIŲ IR TEISĖTŲ INTERESŲ UŽTIKRINIMO**

2023-08-08 Nr. (6.7-2023-34)PR-119

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsižvelgusi į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje gautą informaciją dėl nelydimų nepilnamečių užsieniečių, vykstančių per Lietuvą iš kitos Europos Sąjungos valstybės, teisių ir teisėtų interesų galimų pažeidimų, pradėjo tyrimą savo iniciatyva.

Pareiškėjas informavo apie situaciją dėl į Lietuvą atvykstančių (tranzitu vykstančių) nelydimų nepilnamečių užsieniečių ir Lietuvos atsakingų institucijų sprendimų, grąžinti šiuos vaikus, neaptariant galimų sprendimų ir veiksmų, nekoordinuojant jų ir neinformuojant apie priimamus sprendimus vaiko teisių apsaugos institucijų.

Į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą kreipėsis asmuo nurodė, kad yra ne vienas atvejis, kai nelydimi vaikai (pabėgėliai, migrantai), išvykę iš Latvijos, buvo sulaikyti Lietuvoje.

Pokalbio metu paminėta, kad Lietuvoje buvo sulaikyti 3 nelydimi nepilnamečiai (galimai Mickūnuose). Vaiko teisių apsaugos specialistai buvo informuoti apie šiuos vaikus, bendravo su jais ir kt. Galimai viena nepilnamečių buvo patyrusi seksualinę prievartą arba jos kilmės šalyje, arba keliavimo metu, ir galima daryti prielaidą, jog yra nėsčiai. Vaiko teisių apsaugos specialistai planavo (norėjo) nelydimus nepilnamečius apgyvendinti Rukloje, tačiau Valstybės sienos apsaugos tarnybos pareigūnai neleido, kadangi vaikai bus grąžinti į Latviją (kokiomis sąlygomis, aplinkybėmis nežinoma). Sprendimas grąžinti vaikus į Latviją argumentuojamas tarpvalstybiniu susitarimu (1995 m. sutartimi dėl nelegaliai gyvenančių asmenų grąžinimo tarp Lietuvos, Latvijos, Estijos Vyriausybių).

Taip pat pareiškėjo buvo paminėtas atvejis, kai Lietuvoje sulaikytas nelydimas nepilnametis užsienietis iš Vokietijos (kirto Lietuvos/Kaliningrado sieną). Vaiko teisių apsaugos specialistams, sprendžiant vaiko apgyvendinimo ir kitus klausimus, vaikas, neinformavus specialistų, buvo išsiųstas iš Lietuvos. Vaikas vienas, be jokios palydos ar pan., buvo įsodintas į traukinį, vykstantį į Varšuvą.

Siekiant objektyviai ir visapusiškai įvertinti pranešimuose pateiktas aplinkybes, vaiko teisių apsaugos kontrolierė raštu kreipėsi į Migracijos departamentą bei Valstybės sienos apsaugos tarnybą (toliau – VSAT) prie Vidaus reikalų ministerijos, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybą, Pabėgėlių priėmimo centrą bei prašė pateikti su tyrimu susijusią informaciją.

Tyrimo metu nustatyta:

1. Tyrimo metu vaiko teisių apsaugos kontrolierė rinko informaciją:
 - kiek nelydimų nepilnamečių nustatyta Lietuvoje per 2022 ir 2023 metus, kiek iš jų prašė prieglobsčio (išskyrus ukrainiečius);
 - kiek iš šių nelydimų nepilnamečių buvo atvykę į Lietuvą iš kitos Europos Sąjungos valstybės (kokios); ar minėti nelydimi nepilnamečiai prašė prieglobsčio Lietuvoje, buvo pateikę prašymus kitoje Europos Sąjungos valstybėje; kokie veiksmai atlikti dėl šių nelydimų nepilnamečių identifikavimo, globos nustatymo, atstovo paskyrimo;
 - ar Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba, Pabėgėlių priėmimo centras yra informuojami už migracijos kontrolę atsakingų institucijų apie į Lietuvą iš kitų Europos

Sąjungos valstybių narių atvykusius bei kitoms valstybėms narėms perduodamus (planuojamus perduoti) nelydimus nepilnamečius užsieniečius, jei ne – dėl kokių priežasčių neinformuojami;

- kas dalyvauja šių nelydimų nepilnamečių apklausoje (vertėjas, teisininkas, teikiantis valstybės garantuojamą teisinę pagalbą, kt.);

- per kiek laiko paskiriamas globėjas nuo Tarnybos sužinojimo apie nelydimą nepilnamečių;

- kokiomis sąlygomis bei kur apgyvendinami nustatyti nelydimi nepilnamečiai užsieniečiai, vykstantys per Lietuvą iš kitos Europos Sąjungos valstybės (pasienyje, pabėgėlių priėmimo centre; kokiomis judėjimo režimo sąlygomis, kuriam laikui, pan.), kas priima sprendimus dėl jų apgyvendinimo;

- kiek nelydimų nepilnamečių užsieniečių perduoti kitoms Europos Sąjungos valstybėms per 2022 ir 2023 metus (kurioms valstybėms bei kokiais pagrindais), kokiomis procedūromis vadovaujantis, bei kas priima sprendimą perduoti nelydimą nepilnamečių kitai ES valstybei; kokios institucijos įtraukiamos priimant sprendimus;

- kokios paslaugos teikiamos šiems nelydimiems nepilnamečiams Valstybės sienos apsaugos tarnyboje (tame tarpe, susisiekti su Lietuvos Respublikos nevyriausybinėmis organizacijomis bei tarptautinių organizacijų atstovais, naudotis valstybės garantuojama teisine pagalba, kt.);

- apie kreipimesi nurodomą atvejį dėl 3 nelydimų nepilnamečių sulaikymo bei apgyvendinimo VSAT, ar apie atvejį informuota Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba, ar vaikams buvo nustatyta globa, paskirtas atstovas (globėjas), jei ne – dėl kokių priežasčių nebuvo paskirtas atstovas, ar atstovas dalyvavo sprendžiant klausimą dėl perdavimo kitai ES valstybei (prašyta pateikti vaikų apklausų lapus bei pranešimo Tarnybai kopijas);

- apie kreipimesi nurodomą atvejį dėl nelydimo nepilnamečio, vykusio į/iš Vokietijos, sulaikymo bei apgyvendinimo VSAT, sprendimo perduoti užsienio valstybei (galimai Vokietijai) bei galimo vykimo vienam traukiniu (kaip ir kokie buvo derinti vaiko perdavimo veiksmai su kita valstybe); ar apie atvejį informuota Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba, ar vaikui buvo nustatyta globa, paskirtas atstovas, jei ne – dėl kokių priežasčių nebuvo paskirtas atstovas, ar atstovas dalyvavo sprendžiant klausimą dėl perdavimo kitai ES valstybei (prašyta pateikti vaikų apklausų lapus bei pranešimų Tarnybai kopijas);

- kitą reikšmingą informaciją apie nelydimus nepilnamečius užsieniečius, atvykusius į / vykstančius per Lietuvos Respubliką iš kitos ES valstybės narės, jų perdavimo kitai valstybei klausimų sprendimą (bendradarbiavimo sunkumai, nepakankamas reglamentavimas, kt.).

2. Institucijos pateikė skirtingus turimus duomenis apie 2022 ir 2023 metais nustatytus nelydimus nepilnamečius (išskyrus ukrainiečius):

- VSAT nurodė, jog 2022 metais Lietuvoje buvo identifikuoti 8 nelydimi nepilnamečiai, iš kurių visi pateikė prašymus suteikti prieglobstį Lietuvos Respublikoje, juos nagrinėjo Migracijos departamentas. Pasak VSAT, iki 2023-06-01 nelydimų nepilnamečių prieglobsčio prašytojų nebuvo fiksuota;

- Pabėgėlių priėmimo centras (įstaiga, besispecializuojanti ir teikianti paslaugas nelydimiems nepilnamečiams užsieniečiams) nurodė, jog 2022 metais naujai buvo apgyvendinti 7 nelydimi nepilnamečiai, iš viso 2022 metais Centre gyveno 70 nelydimų nepilnamečių; 2023 metais Centre naujai apgyvendinti tik ukrainiečiai, gyveno 6 nelydimi nepilnamečiai (3 iš jų – vaikai ukrainiečiai);

- 2022 m. Migracijos departamentas yra gavęs 5 nelydimų nepilnamečių prieglobsčio prašytojų¹ prašymus suteikti prieglobstį Lietuvos Respublikoje (iš jų - 1 Afganistano pilietis, 1 Baltarusijos pilietis, 2 Irako piliečiai, 1 Sirijos pilietis). 2023 m. nelydimų nepilnamečių prieglobsčio prašytojų prašymų suteikti prieglobstį Lietuvos Respublikoje Migracijos departamentas nėra gavęs. Migracijos departamentas nurodė, jog nebuvo gavęs informacijos apie 2022 m. ir 2023 m. Lietuvos Respublikoje nustatytus nelydimus nepilnamečius užsieniečius, kurie nėra prieglobsčio prašytojai, ir, atitinkamai, nebuvo atlikęs „Lietuvos Respublikoje nustatytų nelydimų nepilnamečių užsieniečių, kurie nėra

¹ Skaičius neapima prašymus suteikti prieglobstį pateikusių Ukrainos piliečių.

prieglobsčio prašytojai, amžiaus nustatymo, apgyvendinimo ir kitų procedūrinių veiksmų bei paslaugų jiems teikimo tvarkos apraše“ nurodytų veiksmų (dėl nepilnamečių gražinimo/perdavimo);

- Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba nurodė, jog 2022-2023 metais Tarnyba buvo informuota apie 15 nelydimų nepilnamečių užsieniečių, atvykusių į Lietuvos Respublikos teritoriją. Iš minėtų atvykusių nelydimų nepilnamečių užsieniečių, 2 nepilnamečiai buvo Vokietijos Federacinės Respublikos piliečiai. Kiti nelydimi nepilnamečiai turėjo Kamerūno, Irako, Baltarusijos, Afganistano, Sirijos, Kongo, Rusijos pilietybes. Iš 15 nelydimų nepilnamečių užsieniečių, 6 Tarnybai žinomi nepilnamečiai atvyko per Europos Sąjungos valstybes (Latvijos Respubliką, Vokietijos Federacinę Respubliką).

3. Prieglobsčio prašytojai gali būti perduodami kitoms šalims remiantis 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentu (ES) Nr. 604/2013 (toliau - Dublino reglamentas)², neteisėtai ES šalyje esantys užsieniečiai – vadovaujantis dvišaliais readmisijos susitarimais, taip pat vadovaujantis Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/115/EB dėl bendrų nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių gražinimo standartų ir tvarkos valstybės narėse.

Pagal Užsieniečių teisinės padėties įstatymo (toliau – UTPĮ) 74 straipsnio 1 dalį, sprendimą dėl prieglobsčio prašytojo perdavimo kitai Europos Sąjungos valstybei narei priima Migracijos departamentas, gavęs šios Europos Sąjungos valstybės narės, atsakingos už prašymo suteikti prieglobstį nagrinėjimą, sutikimą priimti prieglobsčio prašytoją. Pagal to paties straipsnio 2 dalį, Migracijos departamento sprendimą dėl prieglobsčio prašytojo perdavimo kitai Europos Sąjungos valstybei narei vykdo Valstybės sienos apsaugos tarnyba.

Migracijos departamento teigimu, vadovaujantis Lietuvos Respublikoje nustatytą nelydimų nepilnamečių užsieniečių, kurie nėra prieglobsčio prašytojai, amžiaus nustatymo, apgyvendinimo ir kitų procedūrinių veiksmų bei paslaugų jiems teikimo tvarkos aprašo 24-29 punktais, Migracijos departamentas, įvertinęs padėtį užsieniečio kilmės valstybėje ir gavęs Tarybos išvadą, kurioje pateikiamas Įstatymo 129 straipsnio 1 dalyje nurodytų aplinkybių vertinimas³, priima sprendimą gražinti nelydimą nepilnamečių užsieniečių arba jo negražinti į kilmės ar užsienio valstybę. Sprendimas dėl užsieniečio gražinimo į užsienio valstybę ar įpareigojimo užsieniečiui išvykti iš Lietuvos Respublikos gali būti nepriimamas, jeigu pagal Lietuvos Respublikos sudarytą tarptautinę sutartį dėl neteisėtai esančių asmenų gražinimo (readmisijos) neteisėtai Lietuvos Respublikoje esančių užsieniečių priima atgal: 1) Europos Sąjungos valstybė narė, jeigu ši sutartis įsigaliojo iki 2009 m. sausio 13 d.; 2) valstybė, kuri nėra Europos Sąjungos valstybė narė (UTPĮ 125 straipsnio 3 dalis).

Neteisėtai esantys šalies teritorijoje užsieniečiai perduodami kitoms susitariančioms valstybėms vadovaujantis tarpvalstybinėmis sutartimis.

4. Remiantis institucijų pateiktais duomenimis, kitoms valstybėms 2022-2023 metais perduoti nelydimi nepilnamečiai:

- Pabėgėlių priėmimo centro teigimu, 2023 metais apgyvendintų Centre nelydimų nepilnamečių, atvykusių iš kitos ES valstybės, nebuvo (2022 metais buvo apgyvendinti 2 nepilnamečiai, Afganistano piliečiai, kurie buvo perkelti į Lietuvos Respubliką iš Graikijos). Taip pat Centras nurodė, jog 2022 metais, vadovaujantis UTPĮ 72 str. 1 d. ir Dublino reglamento⁴ nuostatomis buvo perduoti 4 nelydimi nepilnamečiai: 3 – Vokietijos Federacinei Respublikai ir 1 – Švedijos Karalystei; 2023 m. perduotų nelydimų nepilnamečių nebuvo; Pabėgėlių priėmimo centras nurodė, jog neturi duomenų apie visus į Lietuvos Respubliką iš kitų ES valstybių narių atvykusius bei kitoms valstybėms narėms perduodamus nelydimus nepilnamečius. Centras gauna pranešimus apie į Lietuvos Respubliką atvykusius nelydimus

² 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 604/2013, kuriuo išdėstomi valstybės narės, atsakingos už trečiosios šalies piliečio arba asmens be pilietybės vienoje iš valstybių narių pateikti tarptautinės apsaugos prašymo nagrinėjimą, nustatymo kriterijai ir mechanizmai (nauja redakcija).

³ Pagal UTPĮ 129 str. 1 d., nelydimas nepilnamečių užsieniečių, kuris yra neteisėtai Lietuvos Respublikos teritorijoje ar neteisėtai joje gyvena, gražinamas tik tuo atveju, jeigu užsienio valstybėje, į kurią yra gražinamas, jis bus tinkamai prižiūrimas, atsižvelgiant į jo poreikius, amžių ir savarankiškumo lygį.

⁴ 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos Reglamentas (ES) Nr. 604/2013, kuriuo išdėstomi valstybės narės, atsakingos už trečiosios šalies piliečio arba asmens be pilietybės vienoje iš valstybių narių pateikto tarptautinės apsaugos prašymo nagrinėjimą, nustatymo kriterijai ir mechanizmai (nauja redakcija).

nepilnamečius, jeigu yra priimamas sprendimas dėl apgyvendinimo centre. Atvykus nelydimam nepilnamečiui, centras apie tai informuoja Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybą, Jonavos rajono savivaldybės mero potvarkiu centras paskiriamas globėju (rūpintoju). Pabėgėlių priėmimo centro vertinimu, tikslinga paskirti asmenį, atstovaujantį nelydimo nepilnamečio, atsidūrusio Lietuvos Respublikos teritorijoje, interesus, ypatingai atliekant amžiaus nustatymo tyrimus, sudaryti galimybę gauti vertėjo paslaugas nuo asmens atvykimo į šalį dienos.

- Migracijos departamento teigimu, 2022 m. Europos Sąjungos valstybėms buvo perduoti 4 nelydimi nepilnamečiai prieglobsčio prašytojai: 2 Sirijos piliečiai, 1 Irako pilietis ir 1 Jemeno pilietis. Užsieniečiai buvo perduoti vadovaujantis Dublino reglamento 8 straipsniu, kadangi asmenys buvo nelydimi nepilnamečiai ir turėjo kitoje Europos Sąjungos valstybėje narėje teisėtai gyvenančių šeimos narių, kurie davė raštišką sutikimą priimti nepilnamečius, esančius Lietuvoje. Nelydimus nepilnamečius prieglobsčio prašytojus savo žinion sutiko perimti Vokietija, Švedija ir Norvegija. 2023 m. pagal Dublino reglamentą neperduotas nei vienas nelydimas nepilnametis prieglobsčio prašytojas. Migracijos departamento teigimu, aukščiau nurodytų perdavimo kitai Europos Sąjungos valstybei narei procedūrų metu visiems nelydimiems nepilnamečiams prieglobsčio prašytojams buvo paskirtas atstovas – Pabėgėlių priėmimo centras.

- VSAT negalėjo nurodyti, kiek nelydimų nepilnamečių užsieniečių buvo perduota kitoms ES valstybėms (pagal teisinį reglamentavimą, už neteisėtai šalyje esančių trečiųjų šalių piliečių perdavimą atsakinga VSAT). Remiantis VSAT pateiktais duomenimis, vadovaujantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Estijos Respublikos Vyriausybės ir Latvijos Respublikos Vyriausybės 1995 m. birželio 30 d. pasirašyta sutartimi „Dėl nelegaliai gyvenančių asmenų gražinimo“ (toliau – Sutartis), 2022 m. iš Lietuvos Respublikos Latvijos Respublikai buvo perduoti 48 užsienio valstybių piliečiai, 2023 m. (iki gegužės 19 d.) Latvijos Respublikai buvo perduota 216 užsienio valstybių piliečių. Dalis jų buvo nepilnamečiai, tačiau vyko su juos lydinčiais asmenimis, dalis užsieniečių nepateikė asmens tapatybę patvirtinančių dokumentų, nė vienas iš jų – giminystės ryšį įrodančių dokumentų. Atsižvelgiant į tai, kad buvo nustatoma, jog užsieniečiai neteisėtai perėjo Baltarusijos ir Latvijos valstybės sieną ir iš jos atvyko į Lietuvos Respubliką, vadovaujantis Sutartimi, šie asmenys, papildomai nenustatinėjant jų asmens tapatybės, teisinės padėties ar giminystės ryšių, buvo perduoti Latvijos Respublikai, kuri jų teisinės padėties klausimus sprendžia vadovaudamasi savo teisės aktais. Sulaikius užsieniečius, jie apklausiami, siekiant nustatyti kelionės maršrutą. Apklausiami yra tik pilnamečiai asmenys. Užsieniečiai visada informuojami, kad, vadovaujantis Sutartimi, jie bus perduoti Latvijos pareigūnams. Su Latvijos Respublikos atsakingomis institucijomis dėl užsieniečių perdavimo bendrauja ir perdavimą organizuoja VSAT.

5. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba nurodė, jog Tarnyba informaciją dėl užfiksuotų nelydimų nepilnamečių užsieniečių, atvykusių į Lietuvos Respubliką, gaudavo iš Valstybės sienos apsaugos tarnybos. Taip pat praktikoje pasitaikė atvejų, kai Tarnyba apie nelydimus nepilnamečius užsieniečius sužinojo iš nevyriausybinių organizacijų, advokato, Užsieniečių registracijos centro ir pačio nelydimo nepilnamečio užsieniečio, kuris kreipėsi į Tarnybos teritorinį skyrių. Taip pat nurodė, jog Tarnybos atstovai visada dalyvauja apklausose, kai yra kviečiami. Tarnybos atstovai ne visais atvejais yra kviečiami į nelydimų nepilnamečių užsieniečių apklausas, taip pat žinomi atvejai, kai Tarnybos atstovai buvo pakviesti tik į pakartotines nelydimų nepilnamečių apklausas. VSAT Tarnybos atstovus kviečia apklausose dalyvauti gyvai arba nuotoliniu būdu.

6. Migracijos departamento teigimu, Lietuvos Respublikoje nustatytų nelydimų nepilnamečių užsieniečių teisinės padėties klausimai yra sprendžiami UTPĮ ir šį įstatymą įgyvendinančių teisės aktų nustatyta tvarka. Lietuvos Respublikoje nustatytų nelydimų nepilnamečių užsieniečių, kurie nėra prieglobsčio prašytojai, apklausos vykdymo, amžiaus nustatymo, šeimos narių ar kitų teisėtų atstovų paieškos, atstovo skyrimo ir atstovavimo pasibaigimo, jų apgyvendinimo Pabėgėlių priėmimo centre, sveikatos priežiūros paslaugų teikimo, teisinės padėties nustatymo tvarką nustato Lietuvos Respublikoje nustatytų nelydimų nepilnamečių užsieniečių, kurie nėra prieglobsčio prašytojai, amžiaus

nustatymo, apgyvendinimo ir kitų procedūrinių veiksmų tvarkos aprašas⁵ (toliau – Tvarkos aprašas). Pagal Tvarkos aprašo 4 punktą institucija ar įstaiga, nustačiusi nelydimą nepilnametį užsienietį, perduoda jį Valstybės sienos apsaugos tarnybai prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (toliau – Valstybės sienos apsaugos tarnyba). Valstybės sienos apsaugos tarnybos pareigūnai, nustatę Lietuvos Respublikoje esantį nelydimą nepilnametį užsienietį arba perėmę nelydimą nepilnametį užsienietį iš kitos institucijos ar įstaigos, apie šį nelydimą nepilnametį užsienietį informuoja Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – Tarnyba) įgaliotą teritorinį skyrių, kurio teritorijoje nustatytas nelydimas nepilnametis užsienietis, Tarnybą, Pabėgėlių priėmimo centrą, Migracijos departamentą ir atlieka kitus Tvarkos aprašo 4 punkte nurodytus veiksmus. Pagal Tvarkos aprašo 6 punktą Migracijos departamentas, gavęs informaciją apie nustatytą nelydimą nepilnametį užsienietį, kartu su Lietuvos Respublikos nevyriausybinėmis ar tarptautinėmis organizacijomis bei nelydimo nepilnamečio užsieniečio atstovu nedelsdami organizuoja nelydimo nepilnamečio užsieniečio šeimos narių paiešką. Pagal Tvarkos aprašo 20 punktą, nustačius nelydimą nepilnametį užsienietį, Tarnyba arba Tarnybos įgaliotas teritorinis skyrius nedelsdama (-as), bet ne ilgiau nei per 6 valandas, priima sprendimą dėl jo apgyvendinimo Pabėgėlių priėmimo centre.

7. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba informavo, jog iš 2022-2023 metais 15 fiksuotų nelydimų nepilnamečių užsieniečių, 7 buvo nustatyta laikinoji globa (rūpyba). Vidutiniškai laikinoji globa (rūpyba) nelydimam nepilnamečiui užsieniečiui nustatoma per 3-5 dienas nuo pranešimo apie nelydimą nepilnametį užsienietį gavimo dienos. Kitiems nelydimiems nepilnamečiams laikinoji globa (rūpyba) nebuvo nustatyta dėl to, kad nelydimi nepilnamečiai užsieniečiai buvo gražinti į kitas užsienio valstybes (5 atvejai, iš kurių 4 nelydimi nepilnamečiai gražinti į Latvijos Respubliką, 1 gražintas į Vokietijos Federacinę Respubliką), taip pat paaiškėjus, jog nepilnamečiu prisistatęs asmuo yra pilnametis arba iki globos nustatymo nelydimas nepilnametis užsienietis pasišalina iš pasienio užkardos. Pažymėtina ir tai, kad tais atvejais, kai VSAT kyla abejonių dėl nelydimo nepilnamečio užsienio amžiaus, Tarnyba vis tiek kreipiasi į savivaldybės administracijos dėl laikinosios globos (rūpybos) nustatymo. Paaiškėjus, jog nelydimas nepilnametis užsienietis, kuriam yra nustatyta laikinoji globa (rūpyba), yra pilnametis, laikinoji globa (rūpyba) yra nutraukiama.

8. Nelydimi nepilnamečiai užsieniečiai yra apgyvendinami pasienio užkardeje, Pabėgėlių priėmimo centre (Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos duomenimis). Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba, atsakydama į vaiko teisių apsaugos kontrolierės paklausimą, nurodė, jog Tarnyba neturi duomenų, kokios sąlygos yra sudaromos pasienio užkardeje; o tais atvejais, kai nelydimi nepilnamečiai užsieniečiai yra apgyvendinami Pabėgėlių priėmimo centre, Tarnybos teritoriniai padaliniai vykdo globos (rūpybos) priežiūrą Vaiko globos organizavimo nuostatų nustatyta tvarka. Taip pat nurodė, jog Tarnybos teritorinis skyrius, vykdamas globos (rūpybos) priežiūrą Pabėgėlių priėmimo centre, yra nustatęs, kad centre yra sudarytos tinkamos buities ir gyvenimo sąlygos nelydimiems nepilnamečiams užsieniečiams bei užtikrinami geriausi jų interesai.

9. Valstybės sienos apsaugos tarnyba, atsakydama į Kontrolierės paklausimą, nurodė, jog remiantis UTPI 10 str., užsieniečio atvykimas į Lietuvos Respubliką laikomas neteisėtu, jeigu jis atvyko pažeisdamas Šengeno sienų kodekso nuostatas; UTPI 11 str. nustatyta, kad užsieniečio, kuris nėra Europos Sąjungos valstybės narės pilietis, atvykimui į Lietuvos Respubliką ir buvimui joje taikomos Reglamento (ES) 2018/1806, nustatančio trečiųjų šalių, kurių piliečiai, kirsdami išorines sienas, privalo turėti vizas, ir trečiųjų šalių, kurių piliečiams tas reikalavimas netaikomas, sąrašus, nuostatas, o UTPI 23 straipsnyje išvardyti atvejai, kai užsieniečio buvimas Lietuvos Respublikoje laikomas neteisėtu. Atsižvelgiant į tai, kad Latvijos Respublikai perduodami asmenys į Lietuvos Respubliką atvyko ir buvo joje neteisėtai, ir vadovaujantis UTPI 140⁸ straipsnio 3 dalimi, kurioje nustatyta, kad užsieniečiai, kurie į Lietuvos Respublikos teritoriją pateko neteisėtai kirtę Lietuvos Respublikos valstybės sieną ir nėra prieglobsčio prašytojai, laikinai apgyvendinami VSAT

⁵ patvirtintas Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro ir Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2014 m. balandžio 23 d. įsakymas Nr. A1-229/IV-289/V-491 „Dėl Lietuvos Respublikoje nustatytų nelydimų nepilnamečių užsieniečių, kurie nėra prieglobsčio prašytojai, amžiaus nustatymo, apgyvendinimo ir kitų procedūrinių veiksmų bei paslaugų jiems teikimo tvarkos aprašo patvirtinimo“

apgyvendinimo vietose, nesuteikiant jiems teisės laisvai judėti Lietuvos Respublikos teritorijoje, minėtieji asmenys buvo laikinai apgyvendinti VSAT. Atskiras sprendimas dėl užsieniečių apgyvendinimo nėra priimamas, užsieniečiai Latvijos Respublikai perduodami kiek įmanoma greičiau, dažiausiai per kelias dienas. Kol organizuojamas užsieniečių perdavimas Latvijos Respublikos valstybinės sienos apsaugos tarnybos pareigūnams, užsieniečiai apgyvendinami VSAT įrengtose prieglobsčio prašytojų patalpose (šeimos, vieniši vyrai ir moterys apgyvendinami skirtinguose kambariuose), jiems suteikiamos būtinos materialinės priėmimo sąlygos, taip pat pagal poreikį ir galimybes asmenys aprūpinami drabužiais, avalyne, higienos priemonėmis. Sulaikius užsieniečius, visais atvejais vertinama jų sveikatos būklė – jei identifikuojamas medicininės pagalbos poreikis ar asmens būklė neaiški ir identifikuojamas galimas specialistų poreikis, nedelsiant kviečiama greitoji medicinos pagalba.

10. Valstybės sienos apsaugos tarnybos teigimu, Lietuvos Respublikoje nustačius nelydimus nepilnamečius užsieniečius, kurie nėra prieglobsčio prašytojai, vadovaujamosi Lietuvos Respublikoje nustatytų nelydimų nepilnamečių užsieniečių, kurie nėra prieglobsčio prašytojai, amžiaus nustatymo, apgyvendinimo ir kitų procedūrinių veiksmų bei paslaugų jiems teikimo tvarkos aprašu. Paskutinis atvejis, kai vadovaujantis šia tvarka buvo kreiptasi į Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarybą, buvo 2023 m gegužės 18 d., kai VSAT kreipėsi dėl nepilnamečio Sirijos piliečio, kuris vyko su tėvu, tačiau po autoįvykio buvo hospitalizuotas ir nepilnametis liko vienas.

Tuo atveju, kai galima taikyti Sutarties nuostatas ir perduoti užsieniečius Latvijos Respublikai, VSAT nenustatinėja užsieniečių teisinės padėties Lietuvos Respublikoje, todėl VSAT neturi galimybės pateikti statistinės informacijos, kiek tarp Latvijos Respublikai perduotų užsieniečių buvo nepilnamečių.

11. VSAT teigimu, jeigu su užsieniečiais pageidauja susisiekti nevyriausybines, tarptautines organizacijas, VSAT sudaro tokias sąlygas (2023 m. su užsieniečiais, laukiančiais perdavimo Latvijos Respublikai, buvo susiekę VšĮ Kovos su prekyba žmonėmis ir išnaudojimo centro atstovai).

12. VSAT, prašoma pateikti informaciją apie konkrečius atvejus, paaiškino, jog negali pateikti tikslios informacijos dėl užsieniečių asmens duomenų, kitų detalių, kurios padėtų identifikuoti šiuos atvejus, trūkumo, tačiau vienas iš tokių atvejų buvo, kai nepilnamečių iš Latvijos į Lietuvą atvyko lydima brolio, kitas atvejis – kai užsieniečių vyko su mama, informacija apie nelydimą nepilnamečių, vykusį iš / į Vokietiją nedisponuoja. Atsižvelgiant į tai, kad nurodytais dviem atvejais nepilnamečiai vyko kartu su juos lydintais asmenimis, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba apie juos nebuvo informuota, tačiau su viena iš užsieniečių buvo susitikusi VšĮ Kovos su prekyba žmonėmis ir išnaudojimo centro socialinė darbuotoja.

13. *Dėl trijų nepilnamečių užsieniečių, atvykusių per Latvijos Respubliką*

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba nurodė, jog:

- Vilniaus apskrities vaiko teisių apsaugos skyrius (toliau – Skyrius) 2023-05-10 gavo VSAT Vilniaus pasienio rinktinės Ikitiesminio tyrimo skyriaus prašymą užtikrinti Skyriaus specialisto dalyvavimą nelydimų nepilnamečių užsieniečių, Kamerūno Respublikos piliečių D.M., gim. 2009 m., A.R.P., gim. 2007 m. ir O.D., gim. 2008 m., apklausose Vilniaus pasienio rinktinės Mickūnų pasienio užkardeje tarnybinėse patalpose. 2023-05-10 Vilniaus pasienio rinktinės patalpose vyko 3 apklausos, kuriuose dalyvavo Skyriaus vyriausiasis specialistas (teisininkas), taip pat buvo išklaudyta vaikų nuomonė. 2023-05-10 Skyriaus vyriausiasis specialistas G.M. buvo telefonu susisiekęs su VSAT Migracijos skyriaus viršininku S.S., kuris telefonu pranešė, kad žino šią situaciją ir greičiausiai Kamerūno Respublikos piliečiai D.M., A.R.P. ir O.D. bus perduoti Latvijos Respublikos pareigūnams, nes jie atvyko iš Baltarusijos Respublikos per Latvijos – Baltarusijos sieną. Minėti nepilnamečiai yra sulaikyti ir bus laikomi VSAT Padvarionių pasienio užkardeje, Vilniaus r.;

- 2023-05-10 Skyrius priėmė sprendimus (reg. Nr. NN-1, NN-2, NN-3) dėl nelydimų nepilnamečių užsieniečių, atvykusių iš Kamerūno Respublikos, apgyvendinimo Pabėgėlių priėmimo centre. Tą pačią dieną šie sprendimai buvo išsiųsti VSAT Migracijos skyriui, Pabėgėlių priėmimo centrui ir Migracijos departamentui. Iš pokalbio telefonu su VSAT atstovais tapo žinoma, kad VSAT neketina pervežti nelydimų nepilnamečių užsieniečių, atvykusių iš Kamerūno Respublikos į Pabėgėlių

priėmimo centrą Rukloje, todėl tą pačią dieną Skyriaus vedėja sukūrė pavedimą Skyriaus vyriausiesiems specialistams (budėtojams) pervežti minimus nelydimus nepilnamečius ir apgyvendinti Pabėgėlių priėmimo centre, tačiau po Skyriaus darbo valandų nuvykus į pasienio užkardą VSAT pareigūnai Skyriaus specialistams atsisakė išduoti nelydimus nepilnamečius užsieniečius. 2023-05-11 Skyrius pakartotinai išsiuntė Skyriuje priimtus 3 sprendimus (reg. Nr. NN-1, NN-2, NN-3) VSAT Migracijos skyriui ir Pabėgėlių priėmimo centrui, tai pat 2023-05-11 apie 8 val. ryto Skyriaus vedėja nedelsiant skambino telefonu VSAT Migracijos skyriaus viršininkui dėl susidariusios situacijos, dėl to, kad liko neįvykdytas Skyriaus sprendimas apgyvendinti nustatytus nelydimus nepilnamečius užsieniečius iš Kamerūno Respublikos, Pabėgėlių priėmimo centre bei siekiant kuo greičiau nepilnamečiams paskirti atstovą. Pokalbio metu su VSAT Migracijos skyriaus viršininku pastarasis paaiškino, kad vadovaujasi Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Estijos Respublikos Vyriausybės ir Latvijos Respublikos Vyriausybės 1995 m. birželio 30 d. pasirašyta sutartimi „Dėl nelegaliai gyvenančių asmenų grąžinimo“ (toliau – Sutartis), todėl minėti nepilnamečiai artimiausiu metu bus perduoti Latvijos Respublikai;

- 2023-05-11 ir 2023-05-12 Skyriuje buvo atliktas vaikų D.M., A.R.P., O.D. situacijos vertinimas (reg. Nr. 3VSV-1658, 3VSV-1666, 3VSV-1673). Atlikus vaikų situacijos vertinimą, vaikams buvo nustatytas apsaugos poreikis;

- 2023-05-11 Skyrius gavo VSAT Migracijos skyriaus raštą – atsakymą (reg. 3GD-6876), kuriame buvo nurodyta, kad vadovaujantis Sutartimi, nelydimi nepilnamečiai užsieniečiai buvo perduoti Latvijos Respublikos valstybės sienos apsaugos tarnybos pareigūnams.

14. Dėl nelydimo nepilnamečio užsieniečio, vykstančio iš/į Vokietiją

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba nurodė, jog:

- Tarnyba 2023-02-22 gavo VSAT Pagėgių pasienio rinktinės Ikitėisminio tyrimo skyriaus raštą dėl nepilnamečio Vokietijos piliečio. Rašte nurodoma, kad 2023-02-20 Rusijos Federacijos valstybės sienos įgaliotinis prie Lietuvos ir Rusijos valstybės sienos pranešė, kad Rusijos Federacijos pusėje buvo sulaikytas nepilnametis Vokietijos pilietis G. Y. U., gim. 2008 m. Minėtas asmuo 2023-02-20 susitikimo su Rusijos Federacijos pasienio tarnybos pareigūnais metu buvo grąžintas į Lietuvos Respubliką ir perduotas VSAT Pagėgių pasienio rinktinės pareigūnams. 2023-02-20 jis buvo apklaustas kaip liudytojas, apklausoje nuotoliniu būdu dalyvavo Tarnybos Tauragės apskrities vaiko teisių apsaugos skyriaus atstovė, vadovaujantis Lietuvos Respublikoje nustatytų nelydimų nepilnamečių užsieniečių, kurie nėra prieglobsčio prašytojai, amžiaus nustatymo, apgyvendinimo ir kitų procedūrinių veiksmų tvarkos aprašo 4.4 papunkčiu. Apklaustos metu Tarnybos atstovė suteikė informaciją apie kreipimąsi į Tarnybos teritorinį skyrių dėl informacijos apie Lietuvos Respublikoje nustatytą nelydimą nepilnametį užsieniečių, nepilnamečio laikino apgyvendinimo, tinkamo nepilnamečių teisių ir teisėtų interesų užtikrinimo, vadovaujantis Lietuvos Respublikos įstatymo dėl užsieniečių teisinės padėties (toliau – UTPI) ir jį įgyvendinančių teisės aktų nustatyta tvarka. 2023-02-22 Tauragės skyrius raštu kreipėsi į VSAT Pagėgių pasienio rinktinę dėl informacijos apie G.Y.U. buvimo, laikino atgyvendinimo vietą pateikimo, siekiant atlikti reagavimo į gautą pranešimą apie galimą vaiko teisių pranešimą veiksmus ir atlikti vaiko situacijos vertinimą. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 36 straipsnio 1 dalimi, Tarnyba ar jos įgaliotas teritorinis skyrius, gavęs žodžiu, raštu ar bet kokiomis nuotolinio ryšio priemonėmis pranešimą apie galimą vaiko teisių pažeidimą, kuo skubiau, tačiau ne vėliau kaip per 3 darbo dienas nuo pranešimo gavimo dienos, pradeda nagrinėti pranešimą ir susitinka su vaiku, užsitikrindamas galimybę pabendrauti su juo be apribojimų;

- 2023-02-24 Tauragės skyrius gavo VSAT Pagėgių pasienio rinktinės raštą Nr. 14PR-533 dėl nepilnamečio Vokietijos piliečio, kuriame nurodoma, jog nepilnametis Vokietijos pilietis G.Y.U. 2023-02-21, 13.40 val. išvežtas iš Pagėgių pasienio rinktinės Vištyčio pasienio užkardos į Mockavos geležinkelio stotį ir 14.45 val. įsodintas į traukinį Vilnius – Krokuva, vykstantį į Varšuvą. Vaikas išvyko į kilmės šalį – Vokietiją;

- 2023-02-28 Tarnybos Pagalbos vaikams ir šeimoms skyriaus vedėja telefonu susisiekė su 2023-02-24 rašto rengėju V. S., kuris patvirtino, jog G. Y. U. išvyko iš Lietuvos. V. S. nurodė, kad

telefonu buvo bendrauta su vaiko motina, kuri nurodė, kad vaikas jau ne pirmą kartą keliauja tokiu būdu po Europą ir ne pirmą kartą vyksta į Rusijos Federacijos teritoriją ir ji pati duoda jam lėšų kelionėms. Pokalbio metu VSAT darbuotojas nurodė, kad išsiuntus vaiką nebuvo įsitikinta, kad vaikas pasiekė Vokietiją ir buvo tinkamai perimtas atstovų pagal įstatymą;

- 2023-03-15 Tarnyba raštu (reg. Nr. S-812) kreipėsi į VSAT, prašydama VSAT pateikti informaciją apie nepilnamečio Vokietijos piliečio G.Y.U. gyvenamąją vietą Vokietijoje bei jo tėvus ar kitus nepilnamečio atstovus pagal įstatymą, siekiant informaciją perduoti kompetentingos Vokietijos institucijoms dėl pagalbos ir paslaugų šeimai poreikio vertinimo bei identifikavimo, ar šeimoje tinkamai užtikrinamos vaiko teisės ir teisėti interesai. Taip pat paprašyta informuoti, ar informacija apie nelydimą nepilnametį buvo perduota Tarnybai, vadovaujantis Tvarkos aprašo 4.1 papunktyje nustatyta tvarka bei pateikti kitą su nelydimu nepilnamečiu susijusią informaciją, jo apgyvendinimą jam būnant Lietuvos Respublikos teritorijoje, jo grąžinimą į Vokietiją per Lenkiją bei ar VSAT yra žinoma, jog nepilnametis pasiekė namus;

- 2023-03-20 gautas VSAT atsakymas, kuriame nurodoma, jog nepilnamečio Vokietijos piliečio G.Y.U., gim. 2008 m., gyvenamoji vieta <...> Vokietija. Informacija apie nepilnametį Tarnybai (jos struktūriniam padalinii) buvo perduota žodžiu (telefonu) 2023-02-20 ir raštu 2023-02-21. Asmuo nuo 2023-02-20 iki 2023-02-21 buvo apgyvendintas Vištyčio pasienio užkardos poilsio kambaryje, o 2023-02-21 traukiniu išvyko į kilmės šalį – Vokietiją. Daugiau Tarnybos rašte prašomos informacijos VSAT nepateikė;

- 2023-03-24 Tarnyba raštu kreipėsi į Vokietijos centrinę instituciją su prašymu pateikti informaciją apie nepilnametį G. Y. U., Tarnyboje gautas Vokietijos centrinės institucijos atsakymas, jog šeima institucijoms yra žinoma.

15. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba informavo, jog Tarnyba, siekdama spręsti nelydimų nepilnamečių užsieniečių klausimus, susijusius su informacijos perdavimu, apgyvendinimu ir kitais veiksmais numatytais galiojančiuose teisės aktuose, 2023-06-09 organizavimo susitikimą su VSAT atstovais. Susitikimo metu buvo susitarta, jog atsižvelgiant į tai, jog Tarnybos teritoriniai skyriai ne visais atvejais buvo informuojami už migracijos kontrolę atsakingų institucijų apie į Lietuvos Respubliką iš kitų Europos Sąjungos valstybių narių atvykusius bei kitoms valstybėms narėms perduodamus (planuojamus perduoti) nelydimus nepilnamečius užsieniečius, VSAT informuos Tarnybą apie aukščiau nurodytus nelydimus nepilnamečius užsieniečius, kurie Lietuvos Respublikoje užtrunka ilgiau negu 1 parą. Susitikimo metu VSAT nurodė, kad dažniausiai nepilnamečiai, kurie atvykę per Latvijos Respubliką ir Estijos Respubliką, VSAT nelydimų nepilnamečių užsieniečių perdavimą toms šalims organizuoja per trumpą laikotarpį, vadovaujantis Sutartimi. Taip pat VSAT atstovo teigimu, tuo atveju jeigu nelydimas nepilnametis užsienietis atvyksta per Lenkijos Respubliką, nelydimi nepilnamečiai užsieniečiai Lenkijai yra perduodami vadovaujantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Lenkijos Respublikos Vyriausybės 1998-07-13 sutartimi dėl asmenų perdavimo ir priėmimo. Visais kitais atvejais VSAT vadovaujasi 2013-06-26 Europos Parlamento ir Tarybos reglamentu (ES) Nr. 604/2013. Susitikimo metu VSAT atstovas nurodė, kad vadovaujantis UTPĮ 1 straipsnio 21 dalimi, nepilnamečiai, kurie turi Europos šalių pilietybę gali Europos valstybėse keliauti be apribojimų, todėl UTPĮ 32 straipsnis jiems nėra taikomas. Tarnybos ir VSAT susitikimo metu susitarta, kad Tarnybos teritoriniai skyriai turi būti informuojami apie visus nepilnamečius, kurie Lietuvos Respublikoje nustatomi be tėvų ar vieno iš jų, bet kuriuo paros metu, neatsižvelgiant į nepilnamečio pilietybę, šalį, iš kurios atvyko į Lietuvos Respubliką.

16. Iš Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje surinktos tyrimo medžiagos bei to, kas nurodyta pažymos 1 – 15 punktuose, **darytinos išvados:**

16.1. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas nustato kontrolieriaus įgaliojimus, teises bei pareigas. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 11 straipsnio 1 punkte nustatyta, jog vaiko teisių apsaugos kontrolierius kontroliuoja ir prižiūri, kaip yra įgyvendinamos Lietuvos Respublikos Konstitucijos, Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių, Europos Sąjungos teisės aktų, Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą,

nuostatos Lietuvoje; 12 straipsnio 1 dalies 1 punktą numato, jog vaiko teisių apsaugos kontrolierius, turėdamas informacijos apie galimus vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimus, nenurodytus skunduose (gavęs informaciją žodžiu, elektroniniu paštu, pastebėjęs visuomenės informavimo priemonėse), turi teisę savo iniciatyva pradėti tyrimą.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatyme išsamiai reglamentuotos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus teisės ir pareigos, kompetencija savo iniciatyva pradėti tyrimus, teisė nustatyti tyrimo ribas bei tinkamus tyrimo būdus. Vienas principų, kuriais vadovaujasi vaiko teisių apsaugos kontrolierius savo veikloje yra vaiko teisių ir jo teisėtų interesų prioritetiškumo principas, t.y. priimdamas sprendimus, susijusius su vaiku, atsižvelgia į jų poveikį vaiko gerovei.

Šis tyrimas pradėtas, atsižvelgus į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje gautą informaciją, sudarančią prielaidas manyti apie galimai pažeidžiamas nelydimų nepilnamečių užsieniečių, vykstančių per Lietuvą iš kitos Europos Sąjungos valstybės, teises bei teisėtus interesus.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus pažyma, atsižvelgiant į vaiko teisių apsaugos kontrolieriui suteiktas teises bei priimamų sprendimų rekomendacinių pobūdį negali būti ginčo administraciniame teisme objektu (dalyku), nes pagal Administracinių bylų teisenos įstatymo 18 str. 2 dalį „Administracinių teismų kompetencijai nepriskiriama tirti <...> vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus sprendimų“ (Administracinių bylų teisenos įstatymo Nr. VIII-1029 pakeitimo 2016-06-02 įstatymas Nr. XII-2399, įsigaliojęs 2016-07-01).

Taip pat pažymėtina, jog vaiko teisių apsaugos kontrolierė atliekamo tyrimo metu, vertindama pateiktą informaciją ir medžiagą, rėmėsi įrodymų pakankamumo taisykle, o išvadas dėl konkrečių faktinių aplinkybių egzistavimo priėmė pagal vidinį įsitikimą, vadovaudamasi ne tik įrodinėjimo taisyklėmis, bet ir logikos dėsniais (Įrodymų pakankamumas byloje reiškia, kad jie tarpusavyje neprieštarauja vieni kitiems ir jų visuma leidžia padaryti išvadą apie įrodinėjamų faktinių aplinkybių buvimą (Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. liepos 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-316/2010; 3K-3-85/2014 ir kt.).

16.2. Vaikai yra ypatinga visuomenės grupė, kurios teisės ir teisėti interesai privalo būti užtikrinami. Vaikai dėl jų fizinio ir psichinio nebrandumo yra reikalingi ypatingos apsaugos ir globos, kokios reikia jo gerovei, vaikas turi teisę turėti tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jo fizinei, protinei, dvasinei, dorovinei ir socialinei raidai (Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 27 straipsnio 1 dalis). Atsižvelgiant į tai, kad vaikai yra pažeidžiamiausi visuomenės nariai, jie turi teisę būti ypač globojami ir remiami, todėl valstybė bei jos institucijos turi ieškoti būdų, kad vaikams būtų prieinamos visos jiems reikalingos paslaugos.

Įvairių migracijos procesų paveikti vaikai: ieškantys prieglobsčio, ekonominiai - socialiniai migrantai, lydimi tėvų ar keliaujantys vieni nelydimi nepilnamečiai – pirmiausia yra vaikai ir, kaip teisių turėtojai, turi gauti deramą apsaugą bei pagalbą iš į Vaiko teisių konvencijos valstybės narės jurisdikciją patekusių institucijų. Vaiko teisių konvencija taikoma visiems keliaujantiems vaikams, nežiūrint jų kelionės tikslo ar sąlygų – ekonominės migracijos, prieglobsčio, šeimos susijungimo ar kitų tikslų.

Vaikai gali būti nelydimi arba atskirti dėl daugybės įvairių priežasčių, pvz., dėl vaiko tėvų baudžiamojo persekiojimo, tarptautinių konfliktų ir pilietinių karų, įvairių prekybos žmonėmis kontekstų ir formų, įskaitant situacijas, kai vaikus parduoda tėvai, taip pat ieškant geresnių ekonominių galimybių⁶.

Nelydimais nepilnamečiais remiantis tarptautiniais teisės aktais laikomi vaikai, kurie buvo atskirti (atsiskyre) nuo abiejų tėvų ar giminaičių ir kuriais nesirūpina pagal įstatymus ar papročius atsakingu laikomas suaugusysis. Remiantis UTPI, nelydimas nepilnametis – nepilnametis užsienietis, kuris atvyko į Lietuvos Respubliką be tėvų ar kitų teisėtų atstovų arba kuris, atvykęs į Lietuvos Respubliką, liko be jų tol, kol tie asmenys pradeda veiksmingai juo rūpintis. Remiantis 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2013/33/ES, kuria nustatomos normos dėl tarptautinės apsaugos prašytojų priėmimo, nelydimas nepilnametis – nepilnametis, į valstybių narių teritoriją

⁶ Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto 2005 m. rugsėjo 1 d. Bendrasis komentaras Nr. 6 Dėl nelydimų ir atskirtų vaikų, esančių ne savo kilmės šalyse. CRC/GC/2005/6.

atvykęs nelydimas pagal atitinkamos valstybės narės teisę ar praktiką už jį atsakingo suaugusio asmens ir ten esantis tol, kol toks asmuo ima jį faktiškai prižiūrėti; šiai kategorijai priklauso nepilnametis, kuris liko be palydos po to, kai atvyko į valstybių narių teritoriją. Remiantis 2008 m. gruodžio 16 d. Europos Parlamento ir Tarnybos direktyvą 2008/115/EB dėl bendrų nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių grąžinimo standartų ir tvarkos valstybėse narėse, nelydimi nepilnamečiai laikomi pažeidžiamais asmenimis; prieš priimant sprendimą grąžinti nelydimą nepilnamečių, atitinkamos įstaigos (ne to įstaigos, kurios vykdo grąžinimo) turi suteikti pagalbą deramai atsižvelgdamos į vaiko interesus.

16.3. Vaiko teisių konvencija – pagrindinis teisinis instrumentas, nustatantis vaiko apsaugos principus. Vaiko teisių konvencijos 2 straipsnis nustato, jog valstybės dalyvės gerbia ir garantuoja visas šioje Konvencijoje numatytas teises kiekvienam vaikui, priklausančiam jos jurisdikcijai, be jokios diskriminacijos, nepriklausomai nuo vaiko, jo tėvų arba teisėtų globėjų rasės, odos spalvos, lyties, kalbos, religijos ar kitokių pažiūrų, tautybės ar socialinės kilmės <...> ar kokių nors kitų aplinkybių.

Vaiko teisių konvencijos 22 straipsnis įpareigoja valstybes ypatingai rūpintis vaikais – pabėgėliais ir vaikais, pageidaujantiais gauti pabėgėlio statusą, nepriklausomai nuo to, ar juos lydi, ar nelydi tėvai ar koks nors kitas asmuo – užtikrinti deramą apsaugą ir humanitarinę pagalbą vaikui naudojantis taikytinomis teisėmis, išdėstytomis šioje Konvencijoje ir kituose tarptautiniuose žmogaus teisių arba humanitarinės pagalbos dokumentuose, kurių šalimis yra nurodytos valstybės.

Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos 20 straipsnis nustato pareigojimą ypatingai rūpintis vaiku, netekusiu šeimos, ir užtikrinti jo gyvenimą kitoje tinkančioje jam / jai šeimoje arba visuomeninėje įstaigoje, besirūpinančioje vaikais. Pastarasis straipsnis skelbia, jog vaikas, kuris laikinai arba visam laikui netekęs savo šeimos aplinkos arba kuris dėl savo interesų negali būti toje aplinkoje, turi teisę į ypatingą apsaugą.

Vaiko teisių konvencijos 3 straipsnio 1 dalis įtvirtina geriausių vaiko interesų principą: imantis bet kokių vaiką liečiančių veiksmų, nesvarbu, ar tai darytų valstybinės ar privačios įstaigos, užsiimančios socialiniu aprūpinimu, teismai, administracijos ar įstatymų leidimo organai, svarbiausia vaiko interesai. Vaiko interesų sąvokos tikslas – užtikrinti, kad vaikas galėtų visiškai ir veiksmingai pasinaudoti Konvencijoje pripažintomis teisėmis, taip pat garantuoti vaiko holistinį vystymąsi. Remiantis Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto Bendruoju komentaru Nr. 14 (2013) Dėl vaiko teisės pirmiausia atsižvelgti į jo (jos) interesus, vaiko interesų vertinimas turi būti darbo tvarkos taisyklė, t.y., priimant sprendimą, kuris darys įtaką konkrečiam vaikui, vaikų grupei ar visiems vaikams, sprendimo priėmimo procesas turėtų apimti galimo tokio sprendimo poveikio (teigiamo ar neigiamo) susijusiam vaikui ar vaikams vertinimą. Vaiko geriausių interesų užtikrinimo principas turi būti lydinčiuoju ne tik vertinant vaiko poreikius, tačiau ir veiksmų eigai, kuri taikoma šio vaiko atžvilgiu, atitinkamai jo pradiniam identifikavimui kaip nelydimo.

16.4. Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas, kuris savo pastabomis, komentarais ir rekomendacijomis dėl valstybių ataskaitų paaiškina ir nukreipia, kaip įgyvendinti politiką ir praktiką, kad būtų plėtojamos ir saugomos vaikų teisės, Bendrajame komentare Dėl nelydimų ir atskirtų vaikų, esančių ne savo kilmės šalyje⁷, atkreipia dėmesį į ypač pažeidžiamą nelydimų ir atskirtų vaikų padėtį, aprašo daugialypius iššūkius, su kuriais susiduria valstybės ir veikėjai, siekdami užtikrinti, kad tokie vaikai galėtų naudotis savo teisėmis, ir pateikia rekomendacijas dėl šių vaikų apsaugos, globos ir tinkamo elgesio su jais, remiantis visa Vaiko teisių konvencijoje pateikta teisine sistema. Bendrasis komentaras taikomas visiems tokiems vaikams, neatsižvelgiant į jų gyventojų statusą ir buvimo užsienio šalyje priežastis, taip pat į tai, ar jie yra nelydimi ar atskirti. Konvencijoje numatyti įsipareigojimai dėl nelydimų ir atskirtų vaikų taikomi visiems valdžios (vykdomosios, įstatymų leidžiamosios ir teisminės valdžios) padaliniais; jie apima *įsipareigojimą priimti teisės aktus, sukurti administracines struktūras, atlikti būtinus tyrimus, vykdyti informavimo, duomenų rinkimo ir visapusiško mokymo veiklas*, siekiant paremti tokias priemones. Tokie teisiniai įsipareigojimai yra ir neigiami, ir teigiami, todėl valstybės privalo ne tik susilaikyti nuo priemonių, kuriuose pažeidžia tokių vaikų teises, bet taip pat imtis priemonių užtikrinti galimybę naudotis tokiomis teisėmis be jokios

⁷ Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto 2005 m. rugsėjo 1 d. Bendrasis komentaras Nr. 6 Dėl nelydimų ir atskirtų vaikų, esančių ne savo kilmės šalyse. CRC/GC/2005/6.

diskriminacijos. Teigiamas tokių apsaugos įsipareigojimų aspektas taip pat apima reikalavimą, kad valstybės imtųsi visų reikiamų priemonių, siekdamos kuo anksčiau identifikuoti nelydimus ar atskirtus vaikus, taip pat ir pasienyje, organizuoti paiešką ir, jei įmanoma, ir atitinka vaiko interesus, kuo greičiau suvienyti atskirtus ir nelydimus vaikus su jų šeimomis.

Vaiko teisių Komitetas kartu su Migrantų darbuotojų komitetu savo Bendrajame jungtiniame komentare⁸ dėl Valstybių įsipareigojimų dėl vaiko žmogaus teisių tarptautinės migracijos kontekste visose šalyse pasisakė, jog kai vaikai yra nelydimi, jie turi teisę į specialią apsaugą ir paramą alternatyvios globos bei apgyvendinimo forma pagal Jungtinių Tautų Gaires dėl alternatyvios globos; toks globėjo paskyrimas turi būti atliktas kaip įmanoma skubiau bei veikia kaip esminė procedūrinė garantija užtikrinant pagarbą geriausiems vaiko interesams.

Komitetai⁹ primena, kad Tarptautinės konvencijos dėl visų darbuotojų migrantų ir jų šeimų narių teisių apsaugos 22 straipsnio 1 dalis ir kiti tarptautiniai ir regioniniai žmogaus teisių dokumentai draudžia kolektyvinį išsiuntimą ir reikalauja, kad kiekvienas atvejis, kuris galiausiai galėtų baigtis išsiuntimu, *būtų nagrinėjamas ir sprendžiamas individualiai, užtikrinant veiksmingą visų teisingo proceso garantijų įvykdymą ir teisę į teisingumą*. Valstybės dalyvės turėtų imtis visų būtinų priemonių, siekdamos išvengti kolektyvinio vaikų migrantų ir šeimų išsiuntimo. Komitetai dar kartą patvirtina, kad visuose tarptautiniuose, regioniniuose ar dvišaliuose bendradarbiavimo susitarimuose dėl sienų ir migracijos valdymo turėtų būti tinkamai atsižvelgiama į tokių iniciatyvų poveikį vaikų teisėms ir, jei reikia, reikėtų daryti pakeitimus, kurie užtikrintų vaikų teises. Komitetai yra susirūpinę dėl to, kad padaugėjo dvišalių ar daugiašalių bendradarbiavimo susitarimų, kuriuose didžiausias dėmesys skiriamas migracijos ribojimui, o tai akivaizdžiai neigiamai veikia vaikų teises, todėl Komitetai skatina bendradarbiavimą, kuris palengvintų saugią, tvarkingą ir teisėtą migraciją, visiškai gerbiant žmogaus teises.

16.5. Remiantis UTPI 32 str. 1 d., nelydimiems nepilnamečiams užsieniečiams, neatsižvelgiant į jų buvimo Lietuvos Respublikos teritorijoje teisėtumą, jų buvimo Lietuvos Respublikos teritorijoje laikotarpiu Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka nedelsiant skiriamas atstovas.

Remiantis UTPI 32 str. 2 d., nelydimi nepilnamečiai užsieniečiai, neatsižvelgiant į jų buvimo Lietuvos Respublikos teritorijoje teisėtumą, turi šias teises:

- 1) būti nemokamai aprūpinti gyvenamąja patalpa ir būti išlaikomi Lietuvos Respublikoje socialinės apsaugos ir darbo ministro nustatyta tvarka;
- 2) mokytis pagal ikimokyklinio, priešmokyklinio, bendrojo ugdymo arba formaliojo profesinio mokymo programą (programas) švietimo, mokslo ir sporto ministro nustatyta tvarka <...>;
- 3) gauti Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatyme nurodytą valstybės laiduojamą (nemokamą) sveikatos priežiūrą;
- 4) nemokamai gauti socialines paslaugas socialinės apsaugos ir darbo ministro nustatyta tvarka, išskyrus šio straipsnio 5 dalyje nurodytą atvejį;
- 5) naudotis valstybės garantuojama teisine pagalba, jeigu Lietuvos Respublikos įstatymai nenumato kitaip;
- 6) susisiekti su Lietuvos Respublikos nevyriausybinė ar tarptautinių organizacijų atstovais;
- 7) kitų teisių, garantuojamų pagal Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis, įstatymus ir kitus teisės aktus.

16.6. Lietuvos Respublikos teritorijoje nustatyti užsieniečiai kitoms valstybėms gali būti perduoti vadovaujantis skirtingais teisiniais mechanizmais.

Prieglobsčio prašytojai gali būti perduodami kitoms šalims remiantis Dublino reglamentu, neteisėtai ES šalyje esantys užsieniečiai – vadovaujantis dvišaliais readmisijos susitarimais (pvz. 1995

⁸ Jungtinių Tautų Migrantų darbuotojų bei jų šeimų teisių bei Vaiko teisių komitetų 2017 m. lapkričio 16 d. Bendrasis Jungtinis Komentaras dėl valstybių įsipareigojimų dėl vaiko žmogaus teisių tarptautinės migracijos kontekste kilmės, tranzito, tikslo ir sugrąžinimo šalyse, CMW/C/GC/4-CRC/C/GC/23.

⁹ Jungtinių Tautų Migrantų darbuotojų bei jų šeimų teisių bei Vaiko teisių komitetų 2017 m. lapkričio 16 d. Bendrasis Jungtinis Komentaras dėl valstybių įsipareigojimų dėl vaiko žmogaus teisių tarptautinės migracijos kontekste kilmės, tranzito, tikslo ir sugrąžinimo šalyse, CMW/C/GC/4-CRC/C/GC/23.

m. birželio 30 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Estijos Respublikos Vyriausybės, Latvijos Respublikos Vyriausybės sutartimi dėl nelegaliai gyvenančių asmenų gražinimo; Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Lenkijos Respublikos Vyriausybės 1998 m. liepos 13 d. sutartimi dėl asmenų perdavimo ir priėmimo), taip pat vadovaujantis Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/115/EB dėl bendrų nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių gražinimo standartų ir tvarkos valstybės narėse.

Nėra pagrindo abejoti, jog tuomet, kai nelydimi nepilnamečiai perduodami vadovaujantis Dublino reglamentu, užtikrinamos perduodamų vaikų procedūrinės garantijos; remiantis tyrimo metu gauta medžiaga (Migracijos departamento, Pabėgėlių priėmimo centro paaiškinimai) šiems vaikams buvo skirtas atstovas – Pabėgėlių priėmimo centras, nustatyta, jog kitose priimančiose šalyse yra vaikų giminaičių, sutinkančių juos priimti (pažymos 4 p.), tačiau garantijos netaikomos nelydimų nepilnamečių užsieniečių, kurie atvyksta iš kitos ES šalies ir nėra prieglobsčio prašytojai, atžvilgiu.

Tyrimas vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus iniciatyva atliekamas iš esmės dėl atvejų, kuomet nelydimi nepilnamečiai perduodami kitoms šalims pagal readmisijos susitarimus, kt.

16.7. Remiantis tyrimo metu gautais VSAT paaiškinimais, tuomet, kai galima taikyti trišalės 1995 m. sutarties nuostatas ir perduoti užsieniečius Latvijos Respublikai, VSAT nenustatinėja užsieniečių teisinės padėties Lietuvos Respublikoje (pažymos 10 p.) bei asmens tapatybės, giminystės ryšių, apklausiami tik pilnamečiai asmenys (pažymos 4 p.).

Nagrinėjamu atveju, vertinant Valstybės sienos apsaugos tarnybos veiksmus laikantis išimtinai 1995 m. birželio 30 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Estijos Respublikos Vyriausybės, Latvijos Respublikos Vyriausybės sutartimi dėl nelegaliai gyvenančių asmenų gražinimo, tačiau nesilaikant Lietuvos Respublikos užsieniečių teisinės padėties įstatymo bei susijusių poįstatyminių teisės aktų nuostatų, svarbu pasisakyti dėl Lietuvos prisiimtų tarptautinių įsipareigojimų užtikrinti nelydimiems nepilnamečiams garantijas, Lietuvos Respublikos Užsieniečių teisinės padėties įstatymo įgyvendinimo, kt.

Remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 138 straipsniu, tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis. VSAT taikoma 1995 m. birželio 30 d. sutartis pasirašyta tarp Vyriausybių (nėra ratifikuota). Visgi, remiantis Tarptautinių sutarčių įstatymo 11 straipsniu, įsigaliojusias, taip pat laikinai taikomas Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis Lietuvos Respublikoje privaloma vykdyti.

Remiantis Užsieniečių teisinės padėties įstatymo 144 straipsniu, jeigu Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse nustatytos kitokios nuostatos negu šiame Įstatyme, taikomos tarptautinių sutarčių nuostatos.

Minėtos 1995 m. birželio 30 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Estijos Respublikos Vyriausybės, Latvijos Respublikos Vyriausybės sutarties 11 straipsnis („Santykis su kitais tarptautiniais susitarimais“) numato, jog jokia šios Sutarties nuostata nekeičia kitos šalies teisių ir pareigų, kylančių iš tos Šalies pasirašytų tarptautinių susitarimų.

Remiantis 2004 m. liepos 13 d. Lietuvos Respublikos Konstitucijos papildymo konstituciniu aktu Nr. IX-2343 „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“, Europos Sąjungos teisės normos yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis. Jeigu tai kyla iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, Europos Sąjungos teisės normos taikomos tiesiogiai, o teisės normų kolizijos atveju jos turi viršenybę prieš Lietuvos Respublikos įstatymus ir kitus teisės aktus.

Remiantis 2008 m. gruodžio 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/115/EB dėl bendrų nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių gražinimo standartų ir tvarkos valstybėse narėse, ši direktyva *nepažeidžia palankesnių nuostatų*, įtvirtintų šiuose dokumentuose: a) dvišaliuose ar daugiašaliuose Bendrijos ar Bendrijos ir jos valstybių narių bei vienas ar daugiau trečiųjų šalių susitarimuose; b) dvišaliuose ar daugiašaliuose vienas ar daugiau valstybių narių ir vienas ar daugiau trečiųjų šalių susitarimuose (direktyvos 4 str. 1 d.). Ši direktyva nepažeidžia valstybių narių teisės priimti ar taikyti palankesnes nuostatas asmenims, kuriems ji yra taikoma, jei tokios nuostatos neprieštarauja šiai direktyvai (direktyvos 4 str. 3 d.).

Pažymėtina, jog Europos Sąjungos mastu priimtose nuostatos, nustatančios bendros prieglobsčio sistemos sukūrimą, tarptautinės apsaugos suteikimo procedūras, trečiųjų šalių piliečių gražinimo

standartus, pažeidžiamų asmenų apsaugos standartus, pan., pastarieji (vertintini kaip palankesnės nuostatos) nėra aptariamai minėtoje 1995 m. Sutartyje. Todėl, neabejotinai, taikant 1995 m. Sutartį dėl nelegaliai gyvenančių asmenų gražinimo, turėtų būti taikomos ir tarptautinės nuostatos, įtvirtinančios keliaujančių vaikų apsaugos standartus.

16.8. Kaip minėta anksčiau, tarptautiniai instrumentai įpareigoja valstybes imtis visų reikiamų priemonių, siekiant kuo anksčiau identifikuoti nelydimus vaikus bei priimti su jų apsauga susijusius sprendimus.

Europos Komisija Komunikate Europos Parlamentui ir Tarybai „Vaikų migrantų apsauga“¹⁰ pasisakė, jog vaikų migrantų priėmimo sąlygos apima ne tik saugų ir tinkamą apgyvendinimą, bet ir visas reikiamas paramos paslaugas, kuriomis užtikrinama vaiko interesų apsauga ir gerovė <...>. Komunikate nurodoma, jog vaikai ne visada perduodami (arba ne visada skubiai perduodami) nacionalinėms vaikų apsaugos institucijoms ir (arba) jiems ne visada taikomi (arba ne visada skubiai taikomi) nacionaliniai nukreipimo mechanizmai, nors tai padaryti būtina. Komisija ragina valstybes nares užtikrinti, kad už vaiko apsaugą atsakingas asmuo dalyvautų nuo pat tapatybės nustatymo ir registravimo etapo pradžios.

Remiantis Vaiko teisių komitetu¹¹, būtinas pradinis vertinimo procesas apima šiuos aspektus: prioritetinį vaiko padėties nustatymą atvykimo į valstybės teritoriją metu arba iš karto po to, kai valdžios institucijos sužino apie vaiko buvimą šalyje; greitą registraciją pradinės apklausos metu; kitos informacijos registravimą kaip registracijos proceso tęstinumą, siekiant patenkinti specialius vaiko poreikius <...>. Bet kokie tolesni veiksmai, susiję su vaiko, esančio valstybės teritorijoje, gyvenamąja vieta ar kitu statusu, turi remtis atlikto pradinio apsaugos vertinimo išvadomis.

Nelydimo nepilnamečio identifikavimas svarbus tuo aspektu, kad nelydimi nepilnamečiai užsieniečiai priskirtini pažeidžiamų asmenų grupei bei jiems taikomos specialios garantijos.

Aptartini teisės aktai, numatantys tiek prieglobsčio prašytojų, tiek neprašančių prieglobsčio nelydimų nepilnamečių nustatymą, apklausų vykdymą bei Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos įtraukimą.

Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje Nr. 2013/33/ES, kuria nustatomos normos dėl tarptautinės apsaugos prašytojų priėmimo (Priėmimo sąlygų direktyva) numatyta, jog <...> nacionalinės valdžios institucijos pirmiausia turėtų pasirūpinti specialių priėmimo poreikių turinčių asmenų priėmimu, *kad užtikrintų, jog toks priėmimas būtų specialiai pritaikytas jų specialioms priėmimo poreikiams tenkinti*; <...> su sulaikytais prašytojais turėtų būti elgiamasi visapusiškai gerbiant jų žmogaus orumą, o jų priėmimas turėtų būti konkrečiai pritaikytas jų poreikiams tokioje situacijoje tenkinti; Valstybės narės visų pirma turėtų užtikrinti 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 37 straipsnio taikymą; Direktyvoje taip pat skelbiama, jog nusprendamos dėl apgyvendinimo sąlygų, valstybės narės turėtų atsižvelgti į vaiko interesus. Remiantis Direktyva, valstybės narės atsižvelgia į specifinius pažeidžiamų asmenų, pavyzdžiui, nepilnamečių, nelydimų nepilnamečių, <...> poreikius nacionalinės teisės aktuose, kuriais įgyvendinama ši direktyva (21 str.). Valstybės narės, įgyvendindamos su nepilnamečiais susijusias šios direktyvos nuostatas, pirmiausia atsižvelgia į vaiko interesus. Valstybės narės užtikrina, kad nepilnamečiai turėtų tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jų fiziniams, protiniams, dvasiniams, moraliniams ir socialiniams vystymuisi (23 str.).

Lietuvos Respublikoje nustatytų nelydimų nepilnamečių užsieniečių, kurie nėra prieglobsčio prašytojai, amžiaus nustatymo, apgyvendinimo ir kitų procedūrinių veiksmų tvarkos aprašas¹² reglamentuoja Lietuvos Respublikoje nustatytų nelydimų nepilnamečių užsieniečių, kurie nėra prieglobsčio prašytojai, apklausos vykdymo, amžiaus nustatymo, šeimos narių ar kitų teisėtų atstovų paieškos, atstovo skyrimo ir atstovavimo pasibaigimo, jų apgyvendinimo Pabėgėlių priėmimo centre, sveikatos priežiūros paslaugų teikimo, teisinės padėties nustatymo tvarką. Remiantis Aprašu, VSAT

¹⁰ Komisijos komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai „Vaikų migrantų apsauga“. COM(2017) 211.

¹¹ Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto 2005 m. rugsėjo 1 d. Bendrasis komentaras Nr. 6 Dėl nelydimų ir atskirtų vaikų, esančių ne savo kilmės šalyse. CRC/GC/2005/6.

¹² Patvirtintas Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro, vidaus reikalų ministro, sveikatos apsaugos ministro 2019 m. rugsėjo 18 d. įsakymu Nr. A1-538/1V-780/V-1067.

pareigūnai, nustatę Lietuvos Respublikoje esantį nelydimą nepilnametį užsienietį arba perėmę nelydimą nepilnametį užsienietį iš kitos institucijos ar įstaigos, atlieka šiuos veiksmus:

1) pildydami nustatytos formos pranešimą nedelsdami telefonu ir elektroninės ryšio priemonėmis informuoja apie nelydimą nepilnametį užsienietį Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos įgaliotą teritorinį skyrių, kurio teritorijoje nustatytas nelydimas nepilnametis užsienietis, tarnybą, Pabėgėlių priėmimo centrą <...>;

4) atlieka nelydimo nepilnamečio užsieniečio apklausą, užpildydami nelydimo nepilnamečio užsieniečio apklausos lapą. Apklausoje turi dalyvauti asmuo, teikiantis valstybės garantuojamą teisinę pagalbą, ir, jeigu reikia, vertėjas. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos įgalioto teritorinio skyriaus atstovo dalyvavimas nelydimo nepilnamečio užsieniečio apklausoje būtinas. Informaciją apie nustatytą nelydimą nepilnametį užsienietį Tarnybos įgalioto teritorinio skyriaus atstovui pateikia VSAT. Apklausoje metu nelydimas nepilnametis užsienietis supažindinamas su savo teisėmis, nurodytomis Įstatymo 32 straipsnio 2 dalyje, ir apklausos tikslu <...>.

Prieglobsčio Lietuvos Respublikoje suteikimo ir panaikinimo tvarkos aprašas¹³ numato, jog Aprašo 25 punkte nurodyti veiksmai, susiję su nelydimu nepilnamečiu prieglobsčio prašytoju, atliekami dalyvaujant įgaliotam atstovui bei vaikų teisių apsaugos institucijos atstovui; vaikų teisių apsaugos institucijos atstovą kviečia prašymą suteikti prieglobstį priėmusi institucija. Minėtame punkte reglamentuoti prašymą suteikti prieglobstį priimančios institucijos įgalioto valstybės tarnautojo veiksmai (prieglobsčio prašytojo asmens ir daiktų apžiūra, asmens tapatybės ir kelionės maršruto nustatymas, bylos sukūrimas, nufotografavimas, pirminė prieglobsčio prašytojo apklausa, kt.).

Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytus teisės aktus, tiek nustatčius nelydimą nepilnametį prieglobsčio prašytoją, tiek nelydimą nepilnametį neprašantį prieglobsčio, turi būti informuojama Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba; šios institucijos specialisto dalyvavimas nelydimo nepilnamečio apklausoje būtinas.

Tyrimo metu nustatyta, jog VSAT nesilaiko teisės aktų nuostatų, reglamentuojančių nelydimų nepilnamečių teisių garantijas, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba, teritorinis skyrius, Pabėgėlių priėmimo centras nėra visais atvejais informuojami apie nustatytus nelydimus nepilnamečius. Tarnyba nurodė, jog praktikoje pasitaikė atvejų, kai Tarnyba apie nelydimus nepilnamečius užsieniečius sužinojo iš nevyriausybinės organizacijos, advokato, Užsieniečių registracijos centro ir pačio nelydimo nepilnamečio užsieniečio, kuris kreipėsi į Tarnybos teritorinį skyrių; Tarnybos atstovai ne visais atvejais yra kviečiami į nelydimų nepilnamečių užsieniečių apklausas, taip pat žinomi atvejai, kai Tarnybos atstovai buvo pakviesti tik į pakartotines nelydimų nepilnamečių apklausas (pažymos 5 p.). Kaip minėta anksčiau, remiantis Lietuvos Respublikoje nustatytų nelydimų nepilnamečių užsieniečių, kurie nėra prieglobsčio prašytojai, amžiaus nustatymo, apgyvendinimo ir kitų procedūrinių veiksmų tvarkos aprašu, turi būti pildomas nelydimo nepilnamečio užsieniečio apklausos lapas, tačiau VSAT tokių dokumentų nepateikė, nes kaip VSAT nurodė, jog vaikų apklausų nevykdo, apklausiami yra tik pilnamečiai asmenys, siekiant nustatyti kelionės maršrutą, asmenų tapatybę, teisinę padėtį ar giminystės ryšiai nenustatinėjami (pažymos 4 p.)

Manytina, jog neatliekant nelydimo nepilnamečio apklausos, jis nėra supažindinamas ir su teisėmis, kaip nurodyta Lietuvos Respublikoje nustatytų nelydimų nepilnamečių užsieniečių, kurie nėra prieglobsčio prašytojai, amžiaus nustatymo, apgyvendinimo ir kitų procedūrinių veiksmų tvarkos aprašo 4 p.

Taip pat tokiu atveju išlieka rizika, jog nelydimi nepilnamečiai netinkamai identifikuojami kaip lydimi ir jiems nėra taikomos garantijos kaip nelydimiems vaikams. Abejonių dėl tinkamo teisės aktų taikymo kelia VSAT nurodytas atvejis, kuomet nepilnametė iš Sirijos, galimai keliavusi su broliu, nebuvo laikoma nelydima (pažymos 12 p.), apie atvejį neinformuota Tarnyba.

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos neinformavimas apie nustatytą nelydimą nepilnametį užsienietį užkerta kelią Tarnybai priimti sprendimus dėl jo apgyvendinimo bei globos.

¹³ Patvirtintas Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2016 m. vasario 24 d. įsakymu Nr. 1V-131 (galiojanti suvestinė redakcija nuo 2021-07-28).

Vertinant skundo tyrimo metu gautą informaciją, matyti, jog VSAT, nustačius, jog užsieniečiai, tame tarpe nelydimi nepilnamečiai atvyko iš Latvijos, Lenkijos, procedūrinių veiksnių neatlieka, taiko tarptautinių daugiašalių sutarčių nuostatas dėl neteisėtų asmenų perdavimo; arba apklausas atlieka selektyviai (pvz., 3 nelydimų nepilnamečių iš Kamerūno atžvilgiu į apklausas buvo pakviesti VTAS specialistai, 1 nelydimos nepilnamečių iš Sirijos atveju – apklausa neorganizuota).

Siekiant nustatyti vaiko interesus, būtina aiškiai ir visapusiškai įvertinti vaiko tapatybę, įskaitant jo (jos) pilietybę, auklėjimo, etninę, kultūrinę ir kalbinę kilmę, pažeidžiamumą ir apsaugos poreikius¹⁴.

Atsižvelgusi į tai, kas išdėstyta, vaiko teisių apsaugos kontrolierė vertina, jog nesilaikoma teisės aktų nuostatų, reglamentuojančių nelydimų nepilnamečių teisių garantijas, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba ne visuomet informuojama apie nustatytus nelydimus nepilnamečius bei kviečiama į nelydimų nepilnamečių apklausas, dėl šių veiksnių nelydimiems nepilnamečiams taip pat laiku negalėjo būti paskirtas globėjas, nesprenžiamas dėl apgyvendinimo.

Iš tyrimo metu gautos informacijos matyti, jog Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos iniciatyva buvo suorganizuotas Tarnybos ir VSAT susitikimas, kuriame aptarti Tarnybos informavimo apie nelydimus nepilnamečius užsieniečius klausimai. Kaip informavo Tarnyba (pažymos 15 p.), susitikimo metu buvo susitarta, jog <...> VSAT informuos Tarnybą apie aukščiau nurodytus nelydimus nepilnamečius užsieniečius, kurie Lietuvos Respublikoje užtrunka ilgiau negu 1 parą. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė kritiškai vertina tokį „sąlyginį“ susitarimą, pažymėtina, jog remiantis poįstatyminiais aktais, Tarnyba apie nelydimą nepilnamečį turi būti informuojama Valstybės sienos apsaugos tarnybos nedelsiant¹⁵.

16.9. Remiantis 2008 m. gruodžio 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/115/EB dėl bendrų nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių grąžinimo standartų ir tvarkos valstybėse narėse, prieš priimant sprendimą grąžinti nelydimą nepilnamečį, atitinkamos įstaigos (ne tos įstaigos, kurios vykdo grąžinimą) turi suteikti pagalbą deramai atsižvelgdamos į vaiko interesus (10 str. Nelydimų nepilnamečių grąžinimas ir išsiuntimas)¹⁶.

Prekyba vaikais arba pakartotinė prekyba vaikais, kai vaikas jau buvo prekybos žmonėmis auka, yra vienas iš daugybės pavojų, su kuriais susiduria nelydimi ir atskirti vaikai. Prekyba vaikais kelia grėsmę teisės gyventi, išgyventi ir vystytis įgyvendinimui. Pagal Konvencijos 35 straipsnį valstybės dalyvės turėtų imtis reikiamų priemonių, siekdamos užkirsti kelią tokiai prekybai žmonėmis¹⁷.

Remiantis Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičiant Tarybos pamatinį sprendimą 2002/629/TVR, prekyba žmonėmis aukomis tapusiems vaikams teikiama pagalba, parama ir apsauga (13 str.); Valstybės narės imasi būtinų priemonių užtikrinti, kad konkrečių veiksnių siekiant trumpuoju ir ilguoju laikotarpiu suteikti pagalbą ir paramą vaikams, prekybos žmonėmis aukoms; <...> Valstybės narės paskiria globėją ar atstovą vaikui, tapusiam prekybos žmonėmis auka, kai tik valdžios institucijos vaiką identifikuoja (14 str.); Valstybės narės imasi būtinų priemonių užtikrinti, kad, jei reikia, nelydimiems nuo prekybos žmonėmis nukentėjusiems vaikams būtų paskirtas globėjas (16 str.).

VSAT informavo, jog jeigu su užsieniečiais pageidauja susisiekti nevyriausybinės, tarptautinės organizacijos, VSAT sudaro tokias sąlygas (2023 m. su užsieniečiais, laukiančiais perdavimo Latvijos

¹⁴ Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto 2005 m. rugsėjo 1 d. Bendrasis komentaras Nr. 6 Dėl nelydimų ir atskirtų vaikų, esančių ne savo kilmės šalyse. CRC/GC/2005/6.

¹⁵ Lietuvos Respublikoje nustatytų nelydimų nepilnamečių užsieniečių, kurie nėra prieglobsčio prašytojai, amžiaus nustatymo, apgyvendinimo ir kitų procedūrinių veiksnių tvarkos aprašo 4.1. p.

¹⁶ Remiantis direktyva, „grąžinimas“ – trečiosios šalies piliečio grąžimo procesas – savanoriškai vykdant prievolę grąžinti arba priverstinai – į:

- asmens kilmės šalį, arba
- tranzito šalį pagal Bendrijos ar dvišalius readmisijos susitarimus ar kitas nuostatas, arba
- kitą trečiąją šalį, į kurią atitinkamas trečiosios šalies pilietis savanoriškai nusprendžia grąžinti ir į kurią jis būtų priimtas;

¹⁷ Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto 2005 m. rugsėjo 1 d. Bendrasis komentaras Nr. 6 Dėl nelydimų ir atskirtų vaikų, esančių ne savo kilmės šalyse. CRC/GC/2005/6.

Respublikai, buvo susiekę VšĮ Kovos su prekyba žmonėmis ir išnaudojimo centro atstovai) (pažymos 11 p.), su viena iš užsieniečių buvo susitikusi VšĮ Kovos su prekyba žmonėmis ir išnaudojimo centro socialinė darbuotoja (pažymos 12 p.). Visgi atkreiptinas dėmesys, jog paraleliai šiam tyrimui atlikto konkretaus atvejo tyrimo atveju buvo nustatyta, jog nelydimai nepilnametei užsieniečiai iš Sirijos nebuvo sudarytos sąlygos susitikti su nevyriausybinėmis organizacijomis (Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugija, Jungtinių Tautų Vyriausiojo Pabėgėlių komisaro biuro atstovais), Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba neinformuota. Šio tyrimo metu negauta duomenų, ar su nelydimomis nepilnamečėmis iš Kamerūno, kurių viena galimai buvo patyrusi seksualinę prievartą bei laukėsi kūdikio, buvo suteikta reikalinga pagalba, nes jau sekančią dieną po apklausos nepilnamečiai buvo perduoti Latvijai. Pagalba nelydimiems nepilnamečiams turi būti organizuojama iniciatyviai.

16.10. Remiantis Direktyva 2013/33/ES dėl prieglobsčio prašytojų priėmimo, valstybės narės užtikrina, kad tarptautinės apsaugos prašytojai turėtų galimybę naudotis materialinėmis¹⁸ priėmimo sąlygomis. Remiantis UTPI, materialinės priėmimo sąlygos – būsto, maisto ir aprangos suteikimas prieglobsčio prašytojams Lietuvos Respublikoje ir (arba) socialinių išmokų skyrimas šioms reikmėms, taip pat pinigine pašalpa.

Direktyvos 2013/33/ES 24 straipsnio 2 d. numatyta, jog *nelydimi nepilnamečiai apgyvendinami*: a) su suaugusiais giminaičiais; b) globėjų šeimose; c) apgyvendinimo centruose, specialiai pritaikytuose priimti nepilnamečius; d) kituose nepilnamečiams gyventi tinkančiuose būstuose. 16 metų ir vyresnius nelydimus nepilnamečius valstybės narės gali apgyvendinti suaugusiems prašytojams skirtuose apgyvendinimo centruose, *jeigu tai atitinka jų interesus*, kaip nustatyta 23 straipsnio 2 dalyje. Su nelydimais nepilnamečiais dirbantys asmenys turi būti dalyvavę reikiamuose mokymuose, susijusiuose su jų poreikiais, ir toliau juose dalyvauti, bei būti susaistyti nacionalinėje teisėje numatytų konfidencialumo taisyklių dėl bet kokios atliekant pareigas gautos informacijos.

Direktyvos 11 straipsnyje, numatančiame pažeidžiamų asmenų ir specialiųjų priėmimo poreikių turinčių prašytojų sulaikymą, numatyta, jog jeigu sulaikomi pažeidžiami asmenys, valstybės narės užtikrina nuolatinę stebėseną ir tinkamą paramą, atsižvelgiant į jų ypatingą padėtį, įskaitant jų sveikatą; nepilnamečiai sulaikomi tik kraštutiniu atveju bei nustačius, kad negalima veiksmingai taikyti kitų švelnesnių alternatyvių priemonių; toks sulaikymas trunka trumpiausią laikotarpį ir dedamos visos pastangos, kad sulaikyti nepilnamečiai būtų paleisti ir apgyvendinti nepilnamečiams tinkamuose būstuose; sulaikytiems nepilnamečiams sudaromos sąlygos užsiimti laisvalaikio veikla, įskaitant pagal amžių jiems tinkamus žaidimus ir pramogas (nuo šios nuostatos galima nukrypti tinkamai pagrįstais atvejais valstybės narės pagrįstu kuo trumpesniu laikotarpiu, kai prašytojas sulaikomas sienos perėjimo punkte arba tranzito zonoje); nelydimi nepilnamečiai sulaikomi tik išimtinėmis aplinkybėmis; kiek tai įmanoma, nelydimi nepilnamečiai apgyvendinami įstaigose, kurių darbuotojai ir patalpos yra tinkami, atsižvelgiant į jų amžiaus asmenų poreikius; jeigu sulaikomi nelydimi nepilnamečiai, valstybės narės užtikrina, kad jie būtų apgyvendinti atskirai nuo suaugusiųjų asmenų.

Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/115/EB dėl bendrų nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių gražinimo standartų ir tvarkos valstybėse narėse numato, jog nelydimi nepilnamečiai, jei tai įmanoma, apgyvendinami institucijose, kurių darbuotojai ir patalpos yra tinkami atsižvelgiant į jų amžiaus asmenų poreikius (17 str. „Nepilnamečių ir šeimų sulaikymas“, 4 d.).

Pažymėtina, jog remiantis Vaiko teisių konvencijos 18 straipsniu, valstybės narės turi bendrąjį įsipareigojimą užtikrinti institucijų, įstaigų bei paramos paslaugų vystymą vaikams.

Taigi, iš esmės tarptautiniai teisės aktai numato nelydimų nepilnamečių apgyvendinimą specialiai nepilnamečiams pritaikytuose būstuose, sulaikymo atveju – atskirai nuo suaugusių asmenų.

Nelydimi nepilnamečiai užsieniečiai, kurie nėra prieglobsčio prašytojai, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos sprendimu apgyvendinami socialinės apsaugos ir darbo ministro, vidaus reikalų ministro ir sveikatos apsaugos ministro nustatyta tvarka (UTPI 32 str. 8 d.). Nelydimas nepilnamečis prieglobsčio prašytojas vidaus reikalų ministro ir socialinės apsaugos ir darbo ministro nustatyta tvarka apgyvendinamas pas

¹⁸ Remiantis direktyva, materialinės priėmimo sąlygos – priėmimo sąlygos, į kurias įeina būsto, maisto ir aprangos suteikimas natūra arba finansinių išmokų pavidalu arba talonais, arba naudojant visus tris būdus, ir dienpinigiai;

pilnamečius giminaičius, atstovą arba Pabėgėlių priėmimo centre, jeigu jo atstovas tam neprieštarauja; sprendžiant dėl nelydimo nepilnamečio apgyvendinimo, atsižvelgiama į nepilnamečio nuomonę pagal jo amžių ir brandą (UTPI 79 str. 4 d.). Remiantis poįstatyminiais teisės aktais, nelydimi nepilnamečiai prieglobsčio prašytojai Centre apgyvendinami Migracijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos sprendimu.

Vadovaujantis Lietuvos Respublikoje nustatytų nelydimų nepilnamečių užsieniečių, kurie nėra prieglobsčio prašytojai, amžiaus nustatymo, apgyvendinimo ir kitų procedūrinių veiksmų bei paslaugų jiems teikimo tvarkos aprašo 20 p., nustatius nelydimą nepilnamečių užsieniečių, Tarnyba arba Tarnybos įgaliotas teritorinis skyrius nedelsdama (-as), bet ne ilgiau nei per 6 valandas, priima sprendimą dėl jo apgyvendinimo Centre. Pasirašyto sprendimo (Tvarkos aprašo 3 priedas) kopiją Tarnyba arba Tarnybos įgaliotas teritorinis skyrius sprendimo priėmimo dieną elektroninėmis ryšio priemonėmis siunčia Centrai ir Valstybės sienos apsaugos tarnybos struktūriniam padaliniiui, kurio pareigūnai nustatė nelydimą nepilnamečių užsieniečių.

Tyrimo metu gauta informacija, jog dėl trijų nelydimų nepilnamečių užsieniečių, atvykusių per Latvijos Respubliką, 2023-05-10 Skyrius priėmė sprendimus (reg. Nr. NN-1, NN-2, NN-3) dėl apgyvendinimo Pabėgėlių priėmimo centre, tą pačią dieną šie sprendimai buvo išsiųsti VSAT Migracijos skyriui, Pabėgėlių priėmimo centrui ir Migracijos departamentui, tačiau VSAT struktūrinio padalinio pareigūnai neleido Tarnybos specialistams nepilnamečių perkelti į Pabėgėlių priėmimo centrą (pažymos 13 p.), kaip tai numato teisės aktai, motyvuojant jų perdavimu Latvijos Respublikai.

Taip pat VSAT nurodė, jog Latvijos Respublikai perduodami asmenys į Lietuvos Respubliką atvyko ir buvo joje neteisėtai, ir vadovaujantis UTPI 140⁸ straipsnio 3 dalimi, kurioje nustatyta, kad užsieniečiai, kurie į Lietuvos Respublikos teritoriją pateko neteisėtai kirtę Lietuvos Respublikos valstybės sieną ir nėra prieglobsčio prašytojai, laikinai apgyvendinami VSAT apgyvendinimo vietose, nesuteikiant jiems teisės laisvai judėti Lietuvos Respublikos teritorijoje, minėtieji asmenys buvo laikinai apgyvendinti VSAT; atskiras sprendimas dėl užsieniečių apgyvendinimo nėra priimamas <...> (pažymos 9 p.).

Pažymėtina, jog Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2023 m. birželio 7 d. nutarimu Nr. KT53-A-N6/223 pripažino, jog Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ 140 straipsnio 3 dalis (2023 m. balandžio 20 d. redakcija,) tiek, kiek pagal ją visi prieglobsčio prašytojai privalo būti apgyvendinami nurodytose vietose, nesuteikiant jiems teisės laisvai judėti Lietuvos Respublikos teritorijoje, kai toks apgyvendinimas pagal šio straipsnio 5 dalį gali trukti iki 6 mėnesių, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 20 straipsniui. Minėtame nutarime Konstitucinis Teismas pažymėjo, jog ESTT jurisprudencija, kaip teisės aiškinimo šaltinis, yra svarbi ir Lietuvos teisės aiškinimui bei taikymui. ESTT jurisprudencijoje pažymėta ir tai, kad nacionalinės valdžios institucijos gali sulaikyti tarptautinės apsaugos prašytoją tik kiekvienu konkrečiu atveju patikrinusios, ar toks sulaikymas yra proporcingas juo siekiamiems tikslams; valstybei narei draudžiama nenumatyti jokios administracinio sprendimo, kuriuo nurodyta sulaikyti tarptautinės apsaugos prašytoją, teisėtumo teisminės kontrolės (2020 m. gegužės 14 d. sprendimas). Šiame nutarime Konstitucinis Teismas apibendrino Europos Sąjungos teisinę reguliavimą dėl sulaikymo sąvokos bei pažymėjo, jog sulaikymas turėtų būti kraštutinė priemonė ir gali būti taikomas tik po to, kai buvo tinkamai išnagrinėtos visos su laisvės atėmimu nesusijusios alternatyvios sulaikymui priemonės. Nors minėtos Konstitucinio Teismo nutarimo nuostatos skirtos prieglobsčio prašytojams, neabejotinai turi reikšmę ir bendrai keliaujančių vaikų atžvilgiu priimamiems sprendimams dėl apgyvendinimo, vertintino sulaikymu.

16.11. Kaip minėta anksčiau pažymoje, vaikas turi teisę turėti tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jo fizinei, protinei, dvasinei, dorovinei ir socialinei raidai (Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 27 straipsnio 1 dalis).

Remiantis Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos Pagalbos vaikams ir šeimos skyriaus nuostatais¹⁹, Skyrius vykdo nelydimų nepilnamečių užsieniečių, kurie nėra prieglobsčio

¹⁹ Patvirtinti Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus 2021 m. rugpjūčio 31 d. įsakymo Nr. BV-262 redakcija).

prašytojai, laikino apgyvendinimo ir globos organizavimo stebėseną (5.23 p.); tvarko Lietuvos Respublikoje nustatytų nelydimų nepilnamečių užsieniečių, kurie nėra prieglobsčio prašytojai, apskaitą (5.24. p.).

Tyrimo metu nustatyta, jog Tarnyba nevykdo nelydimų nepilnamečių laikino apgyvendinimo stebėsenos pasienio padaliniuose; kaip paaiškino Tarnyba, skyriai atlieka vaiko globos, tame tarpe ir apgyvendinimo stebėseną, tik nelydimus nepilnamečius užsieniečius apgyvendinus Pabėgėlių priėmimo centre (pažymos 8 p.). Vaiko teisių apsaugos kontrolierės vertinimu, Tarnyba (skyrius), atlikdama stebėseną tik Pabėgėlių priėmimo centre, susiaurina savo funkcijas, nustatytas minėtuose nuostatuose; apgyvendinimo stebėseną turėtų būti atliekama visose apgyvendinimo vietose, į kurias patenka nelydimi nepilnamečiai užsieniečiai.

16.12. Remiantis Vaiko teisių komiteto pastabomis²⁰, valstybės privalo sukurti pagrindinę teisinę sistemą ir imtis reikiamų priemonių, siekdamas užtikrinti tinkamą nelydimų ar atskirtų vaikų interesų atstovavimą. Todėl valstybės, vadovaudamosi Konvencija ir kitais tarptautiniais įsipareigojimais, turėtų paskirti globėją ar patarėją iš karto, kai identifikuoja nelydimą ar atskirtą vaiką, ir išlaikyti tokios globos sąlygas iki vaikais sulauks pilnametystės arba visam laikui išvyks iš valstybės teritorijos ir (arba) jurisdikcijos; būtina konsultuotis su globėju ir jį informuoti apie visus su vaiku susijusius veiksmus; globėjas turi turėti įgaliojimus dalyvauti visuose planavimo ir sprendimų priėmimo procesuose, taip pat imigracijos ir apeliaciniuose nagrinėjimuose.

Tarptautiniais instrumentais valstybės įpareigojamos imtis visų būtų priemonių siekiant užtikrinti nelydimo ar atskirto vaiko geriausių interesų atstovavimą. Vaiko globėjo paskirtis apibrėžiama pirmiausia per jo įgaliojimų turėjimą dalyvauti planuojant ir priimant sprendimus, susijusius su vaiku. Veiksmai, tokie kaip kompetentingo globėjo paskyrimas kuo greičiau, veikia, kaip pagrindinė procedūrinė apsaugos priemonė, siekiant užtikrinti nelydimo vaiko interesus²¹. Pasak Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto, <...> toks vaikas turėtų būti nukreiptas dėl prieglobsčio ar kitų procedūrų tik, kai bus paskirtas globėjas; <...> valstybės, vadovaudamosi Konvencija ir kitais tarptautiniais įsipareigojimais, turėtų paskirti globą ar patarėją iš karto, kai identifikuoja nelydimą vaiką; <...> būtina konsultuotis su globėju ir jį informuoti apie visus su vaiku susijusius veiksmus.

Jungtinių Tautų Vaiko teisių bei Migrantų darbuotojų komitetas Bendrame jungtiniame komentare²² dėl valstybių įsipareigojimų dėl vaiko žmogaus teisių tarptautinės migracijos kontekste pabrėžia, jog valstybės narės turi užtikrinti, kad vaikai būtų nedelsiant identifikuojami pasienio kontrolės ir kitose migracijos procedūrose, ir jog su kiekvienu, kuris teigia esantis vaikas, būtų elgiama, kaip su vaiku, jis nedelsiant nukreipiamas vaiko teisių apsaugos institucijai ar kitoms atitinkamoms tarnyboms, jam būtų paskiriamas globėjas, jei jis yra nelydimas ar atskirtas.

Europos Sąjungos teisė taip pat įtvirtina nuostatas, susijusias su globėjo (atstovo) paskyrimu tarptautinės pagalbos prašytojams, kurie nėra lydimi tėvų.

Europos Parlamento ir Tarybos Direktyvos 2013/33/ES dėl prieglobsčio prašytojų priėmimo 24 straipsnis numato, jog valstybės narės kuo skubiau imasi priemonių, kad užtikrintų, jog atstovas atstovautų ir padėtų nelydimam nepilnamečiui pasinaudoti šioje direktyvoje nustatytomis teisėmis ir vykdyti pareigas. Nelydimas nepilnametis nedelsiant informuojamas apie atstovo paskyrimą.

Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 2013/32/ES, dėl tarptautinės apsaugos suteikimo ir panaikinimo bendros tvarkos taip pat numato nelydimiems nepilnamečiams suteiktas garantijas (Direktyvos 25 str.) – valstybės narės: nedelsdamos imasi priemonių užtikrinti, kad nelydimam nepilnamečiui atstovautų ir padėtų atstovas, kad nepilnametis galėtų naudotis teisėmis ir vykdyti pareigas, numatytas šioje direktyvoje. Nelydimam nepilnamečiui nedelsiant pranešama apie atstovo

²⁰ Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto 2005 m. rugsėjo 1 d. Bendrasis komentaras Nr. 6 Dėl nelydimų ir atskirtų vaikų, esančių ne savo kilmės šalyse. CRC/GC/2005/6.

²¹ Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto 2005 m. rugsėjo 1 d. Bendrasis komentaras Nr. 6 Dėl nelydimų ir atskirtų vaikų, esančių ne savo kilmės šalyse. CRC/GC/2005/6.

²² Jungtinių Tautų Migrantų darbuotojų bei jų šeimų teisių bei Vaiko teisių komitetų 2017 m. lapkričio 16 d. Bendrasis Jungtinis Komentaras dėl valstybių įsipareigojimų dėl vaiko žmogaus teisių tarptautinės migracijos kontekste kilmės, tranzito, tikslo ir sugrąžinimo šalyse, CMW/C/GC/4-CRC/C/GC/23.

paskyrimą; Valstybės narės gali neskirti atstovo, jeigu nelydimas nepilnamečis greičiausiai sulauks 18 metų anksčiau nei bus priimtas pirmosios instancijos sprendimas.

Remiantis 2008 m. gruodžio 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/115/EB dėl bendrų nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių gražinimo standartų ir tvarkos valstybėse narėse, prieš priimant sprendimą gražinti nelydimą nepilnamečį, atitinkamos įstaigos (ne tos įstaigos, kurios vykdo gražinimą) turi suteikti pagalbą deramai atsižvelgdamos į vaiko interesus (10 str. Nelydimų nepilnamečių gražinimas ir išsiuntimas); atitinkamam trečiosios šalies piliečiui suteikiama galimybė gauti teisinę konsultaciją, turėti atstovą ir, jei reikia, gauti lingvistinę pagalbą (direktyvos 13 str. 3 d.); sulaikytiems trečiosios šalies piliečiams paprašius, jiems suteikiama galimybė per pagrįstą laikotarpį susisiekti su teisiniais atstovais, šeimos nariais ir kompetentingomis konsulinėmis įstaigomis (direktyvos 16 str.).

Europos Tarybos Ministrų komitetas pabrėžė, kad efektyvi globos sistema yra svarbi nelydimo nepilnamečio vaiko apsaugos priemonė migracijoje ir kad globėjai turi reikšmingą vaidmenį apsaugant vaiko teises bei geriausias vaiko interesus. Savo 2019 m. Rekomendacijoje²³ valstybėms narėms dėl efektyvios globos sistemos nelydimiems ir atskirtiems vaikams migracijos kontekste, Ministrų komitetas rekomendavo valstybėms narėms užtikrinti visapusišką ir nuoseklų priemonių mechanizmą dėl globos nelydimiems ir atskirtiems vaikams, įvertinti savo teisėkūrą, politiką ir praktiką, bei, jei būtina, imtis priemonių bei skirti išteklių užtikrinti rekomendacijai. Rekomendacijoje Ministrų komitetas suformulavo devynis principus, apimančius tokius aspektus, kaip globėjo paskyrimas, teisinė atsakomybė, bendradarbiavimas, kt. Remiantis išdėstytais principais, valstybės turi užtikrinti, kad nelydimas vaikas turi be pagrįsto delsimo paskirtą globėją, valstybės turi imtis priemonių, įgalinančių globėjus informuoti, padėti, paremti ir atstovauti nelydimą vaiką jį liečiančiuose procesuose, saugoti jo teises ir geriausias interesus bei veikti kaip grandis tarp vaiko ir valdžios, agentūrų bei kitų asmenų. Remiantis rekomendacija, kiekvienas nelydimas nepilnamečis turi teisę į specialią apsaugą ir paramą, teikiamą kompetentingų institucijų ir įstaigų bei gauti globėjo paramą bei pagalbą. Globėjas tarp kitų pareigų turi užtikrinti, kad vaikas turėtų galimybę dalyvauti procedūrose ir sprendimų priėmimo procese, susijusiuose su jo statusu, teisių realizavimu, įskaitant procesus, susijusius su jo identifikavimu, amžiumi, teikiant pagalbą visuose procesuose, užtikrinti, kad vaikui būtų prieinamas adekvatus apgyvendinimas, sveikatos apsauga, lavinimas bei kitos profesionalios pagalbos paslaugos, bendradarbiauti su kompetentingomis institucijomis užtikrinant geriausias vaiko interesus, pvz., identifikavimo ir amžiaus nustatymo procesuose, ieškant šeimos, padėti vaikui suvokti savo teises, imtis veiksmų esant smurto atvejais bei teikiant reikalingą pagalbą, organizuoti teisinę pagalbą, kt.

Užsieniečių teisinės padėties įstatyme nustatyta, jog *nelydimiems nepilnamečiams užsieniečiams, neatsižvelgiant į jų buvimo Lietuvos Respublikos teritorijoje teisėtumą, jų buvimo Lietuvos Respublikos teritorijoje laikotarpiu Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka nedelsiant skiriamas atstovas*; jeigu atstovu paskiriamas juridinis asmuo, jis paskiria atsakingą asmenį, kuris atlieka nelydimo nepilnamečio užsieniečio atstovo pareigas (UTPI 32 str. 1 d.).

Taigi, remiantis tiek tarptautiniais, tiek nacionaliniais teisės aktais, globėjas nelydimam nepilnamečiui turi būti paskiriamas netrukus, kai nelydimas vaikas yra nustatomas, neatsižvelgiant į tai, ar nelydimas nepilnamečis Lietuvos Respublikos teritorijoje yra teisėtai, globa skiriama nelydimo nepilnamečio buvimo Lietuvos Respublikos teritorijoje laikotarpiu.

Tyrimo metu nustatyta, jog globėjas nelydimiems nepilnamečiams nebuvo paskirtas nedelsiant, kaip to reikalauja tarptautiniai ir nacionaliniai teisės aktai, sprendimai perduoti vaikus kitoms Europos Sąjungos šalims priimti jų neatstovaujant. Kaip nurodė Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba, nelydimiems nepilnamečiams laikinoji globa (rūpyba) nebuvo nustatyta dėl to, kad nelydimi nepilnamečiai užsieniečiai buvo gražinti į kitas užsienio valstybes (žinomi 5 atvejai, iš kurių 4 nelydimi nepilnamečiai gražinti į Latvijos Respubliką, 1 gražintas į Vokietijos Federacinę Respubliką), tačiau pilnos statistinės informacijos, galinčios identifikuoti situacijos mastą, nėra (pažymos 7 p.).

²³ 2019 m. gruodžio 11 d. Ministrų Komiteto Rekomendacija CM/Rec(2019)11 valstybėms narėms dėl efektyvios globos sistemos nelydimiems ir atskirtiems vaikams migracijos kontekste.

16.13. Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas Bendrajame komentare Dėl nelydimų ir atskirtų vaikų, esančių ne savo kilmės šalyje²⁴ pasisako, jog, kai nėra požymių, kad nelydimiems ar atskirtiems vaikams reikalinga tarptautinė apsauga, jie neturėtų būti automatiškai ar kitaip nukreipti pasinaudoti prieglobsčio procedūra, tačiau turėtų būti apsaugoti, vadovaujantis kitais atitinkamais vaiko apsaugos mechanizmais, pavyzdžiui, numatytais jaunimo gerovės įstatymuose.

Kreipimesi, pagal kurį buvo pradėtas šis tyrimas vaiko teisių apsaugos kontrolierės iniciatyva, buvo pateikiama informacija, jog Lietuvoje sulaikytas (aptiktas) nelydimas nepilnametis užsienietis iš Vokietijos (kirto Lietuvos/Kaliningrado sieną); vaiko teisių apsaugos specialistams, sprendžiant vaiko apgyvendinimo ir kitus klausimus, vaikas, neinformavus specialistų, buvo išsiųstas iš Lietuvos; vaikas vienas, be jokios palydos ar pan., buvo įsodintas į traukinį, vykstantį į Varšuvą.

Tyrimo metu nustatyta, jog Tarnyba gavo VSAT Pagėgių pasienio rinktinės Ikiteisminio tyrimo skyriaus informaciją dėl nepilnamečio Vokietijos piliečio, kuris 2023-02-20 susitikimo su Rusijos Federacijos pasienio tarnybos pareigūnais metu buvo grąžintas į Lietuvos Respubliką ir perduotas VSAT Pagėgių pasienio rinktinės pareigūnams, VTAS atstovė dalyvavo 2023-02-20 vykusioje vaiko apklausoje, 2023-02-22 kreipėsi raštu į VSAT Pagėgių pasienio rinktinę dėl informacijos apie G.Y.U. buvimo, laikino atgyvendinimo vietą pateikimo, siekiant atlikti reagavimo į gautą pranešimą apie galimą vaiko teisių pranešimą veiksmus ir atlikti vaiko situacijos vertinimą; nepilnametis Vokietijos pilietis G.Y.U. 2023-02-21 buvo išvežtas iš užkardos į Mockavos geležinkelio stotį ir įsodintas į traukinį Vilnius-Krokuva, vykstantį į Varšuvą, vaikas išvyko į kilmės šalį - Vokietiją (pažymos 14 p.).

Pažymėtina, jog nurodytu atveju, nėra taikomas Lietuvos Respublikoje nustatytų nelydimų nepilnamečių užsieniečių, kurie nėra prieglobsčio prašytojai, amžiaus nustatymo, apgyvendinimo ir kitų procedūrinių veiksmų tvarkos aprašas, nes vadovaujantis Aprašo 2 punktu, Tvarkos aprašas netaikomas nelydimiems nepilnamečiams užsieniečiams, kurie yra Europos Sąjungos, Europos laisvosios prekybos asociacijos valstybės narės piliečiai ar kiti asmenys, kurie pagal Europos Sąjungos teisės aktus naudojami laisvo asmenų judėjimo teise, ar Europos Sąjungos, Europos laisvosios prekybos asociacijos valstybės narės piliečio ar asmens, kuris pagal Europos Sąjungos teisės aktus naudojami laisvo asmenų judėjimo teise, šeimos nariai, ar trečiosios šalies piliečiai, teisėtai esantys Lietuvos Respublikoje. Nagrinėjamu atveju turi būti taikytinos bendrosios teisinės nuostatos dėl informavimo apie galimus vaiko teisių pažeidimų, vaiko situacijos vertinimo, apsaugos nustatymo ir kt.

Remiantis Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 50 str., Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba, įgyvendindama vaiko teisių apsaugos politiką savivaldybių teritorijose bei dalyvaudama formuojant valstybės politiką vaiko teisių apsaugos srityje, pati ar per struktūrinius padalinius atlieka tarptautinės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo organizavimo centrinės institucijos funkcijas Lietuvos Respublikoje.

Tarnybos administracijos Pagalbos vaikams ir šeimoms skyrius vykdo tarptautinės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo organizavimo centrinės institucijos funkcijas Lietuvos Respublikoje; savo veikloje vadovaujasi 1961 metų Hagos konvencija dėl valdžios institucijų įgaliojimų ir taikytinos teisės nepilnamečių apsaugos srityje, 1996 metų Hagos Konvencija dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje, 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos Reglamentu (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinančiu Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000, kt.²⁵

Kaip nurodė pati Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba rašte VSAT, Tarnyba bendradarbiaudama su užsienio valstybių centrinėmis institucijomis, renka ir keičiasi informacija apie vaiko padėtį, vaiko atžvilgiu atliekamas procedūras ir priimtus sprendimus, teikia informaciją ir pagalbą tėvų pareigų turėtojams, siekiantiems sprendimų pripažinimo ir vykdymo užsienio valstybėje ir kt.

²⁴ Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto 2005 m. rugsėjo 1 d. Bendrasis komentaras Nr. 6 Dėl nelydimų ir atskirtų vaikų, esančių ne savo kilmės šalyse. CRC/GC/2005/6.

²⁵ Pagalbos vaikams ir šeimos skyriaus nuostatai, patvirtinti Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2021 m. rugpjūčio 31 d. direktoriaus įsakymu redakcija.

Įvairūs tarptautiniai dokumentai nustato valstybės, kurioje yra vaikas, pareigas imtis vaiko apsaugos priemonių savo teritorijoje. Pvz., remiantis 1996 m. Konvencija dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje, visais skubos atvejais bet kurios Susitariančiosios Valstybės, kurios teritorijoje yra vaikas ar jam priklausantis turtas, institucijos turi jurisdikciją imtis būtinų apsaugos priemonių (11 str.); 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2201/2003, 2019 m. birželio 19 d. Tarybos reglamentas (EB) 2019/1111 suteikia teises valstybės narės teismams („teismas“ apima visas valstybių narių institucijas, turinčias jurisdikciją bylose) toje valstybėje esantiems vaikams taikyti laikinas, įskaitant apsaugos, priemones.

Remiantis Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymu, švietimo, asmens sveikatos priežiūros, vaiko teisių apsaugos, socialinių paslaugų, teisėsaugos ir kitų institucijų darbuotojai, taip pat kiti asmenys, turintys *duomenų apie vaiko elgesį, keliantį pavojų jo sveikatai ar gyvybei, arba apie likusius be tėvų globos nepilnamečius vaikus ar būtinumą ginti nepilnamečių teises ir teisėtus interesus* (dėl piktnaudžiavimo tėvų valdžia, smurto prieš vaiką, tėvų ligos, mirties, išvykimo ar dingimo, tėvų atsisakymo atsiimti vaikus iš mokymo, auklėjimo ar gydymo įstaigų ar panašių priežasčių), privalo apie tai nedelsdami informuoti policiją ir (ar) Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybą ar jos įgaliotą teritorinį skyrių pagal vaiko ar savo gyvenamąją vietą (Įstatymo 35 str. 2 d.). Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba ar jos įgaliotas teritorinis skyrius <...> gavęs šio straipsnio <...> 2 dalyje nurodytą informaciją ar gavęs šią informaciją iš kitų šaltinių, privalo nedelsdamas pradėti nagrinėti pranešimą šio įstatymo 36 straipsnyje nustatyta tvarka.

Įvertinus tyrimo metu gautas aplinkybes, laikytina, jog Valstybės sienos apsaugos tarnybos pranešimas telefonu 2023-02-20 (kvietimas į apklausą) vertintinas kaip pranešimas apie galimą vaiko teisių pažeidimą (15 m. vaikas be tėvų globos, nesilaikantis viešosios tvarkos normų - pradėtas tyrimas dėl neteisėto valstybės sienos perėjimo pagal LR BK 291 str. 1 d., būtinumas ginti vaiko teises, pan.), pagal kurį Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba turėjo reaguoti, taikydama įstatyme numatytus veiksmus.

Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 36 straipsnis numato reagavimo į pranešimą apie galimą vaiko teisių pažeidimą algoritmus – pagal pažeidimo pobūdį pranešimą nagrinėti, susitikti su vaiku, atlikti kitus veiksmus per 3 darbo dienas arba per 6 valandas nuo pranešimo gavimo momento, kai pranešama apie galimą smurto prieš vaiką naudojimą, galimai kilusį pavojų vaiko fiziniam ar psichiniam saugumui, sveikatai ar gyvybei ar vaiko buvimą jam nesaugioje aplinkoje. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba ar jos įgaliotas teritorinis skyrius, nustatęs vaiko buvimą jam nesaugioje aplinkoje, kuri nėra vaiko gyvenamoji vieta ir kurioje kyla realus ir tiesioginis pavojus vaiko sveikatai ar gyvybei, skubiai užtikrina vaiko saugumą, nedelsdamas imasi veiksmų dėl vaiko perdavimo tėvams ar kitiems jo atstovams pagal įstatymą ir (ar) atlieka vaiko situacijos vertinimą (36 str. 5 d.).

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, ištyrusi atvejo, susijusio su Vokietijos piliečio nepilnamečio G.Y.U. teisių užtikrinimu, aplinkybes, vertina, jog Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba, nepagrįstai delsė iniciatyviai priimti sprendimus dėl nepilnamečio, priskirdama atvejį nagrinėti per 3 darbo dienas nuo pranešimo gavimo dienos (pažymos 14 p.); dalyvavę nuotolinėje vaiko apklausoje 2023-02-20, Tarnybos teritorinio skyriaus specialistai, turėjo kompetenciją spręsti vaiko apgyvendinimo, apsaugos poreikio klausimą. Tarnyba rašte vaiko teisių apsaugos kontrolieriui nurodė, jog po vaiko apklausos specialistas pateikė informaciją dėl kreipimosi į teritorinį skyrių dėl nepilnamečio laikino apgyvendinimo. Nagrinėjamu atveju, Skyriaus specialistai turėjo suprasti, kad vaikas lieka nakvoti pasienyje bei turėjo savo iniciatyva, neprašant papildomo VSAT kreipimosi, spręsti vaiko apsaugos, apgyvendinimo bei kitus klausimus. Taip pat vertintina, jog Skyriaus specialistai neveikė aktyviai, po dalyvavimo vaiko apklausoje 2023-02-20, su VSAT pareigūnais susisiekė tik 2023-02-22, kuomet vaikas jau 2023-02-21 išvyko (buvo išodintas į traukinį, vykstantį į Lenkiją).

16.14. Vaiko teisių konvencijoje numatyti įsipareigojimai dėl nelydimų nepilnamečių taikomi visiems valdžios padaliniais. Jie apima įsipareigojimą priimti teisės aktus, sukurti administracines

struktūras, atlikti būtinus tyrimus, vykdyti informavimo, duomenų rinkimo ir visapusiško mokymo veiklas, siekiant paremti tokias priemones.

Valdžios institucijos, atsakingos už migraciją ir kitas susijusias politikas, turinčias įtakos vaikų teisėms, taip pat turėtų sistemingai vertinti ir spręsti poveikio vaikams ir vaikų poreikių klausimus tarptautinės migracijos kontekste kiekviename politikos formavimo ir įgyvendinimo etape²⁶.

Vaiko teisių komitetas kartu su Migrantų darbuotojų komitetu savo Bendrajame jungtiniame komentare²⁷ pasisakė, jog valstybės dalyvės turėtų parengti sistemingą teisėmis pagrįstą kokybinių ir kiekybinių duomenų apie visus vaikus tarptautinės migracijos kontekste rinkimo ir viešo platinimo politiką <...>; duomenys turėtų būti suskirstyti pagal tautybę, migracijos statusą, lytį, amžių, etninę kilmę, negalią ir visus kitus susijusius statusus, kad būtų galima stebėti tarpsektorinę diskriminaciją. Komitetui pabrėžia, kad svarbu nustatyti rodiklius, kad būtų galima įvertinti visų vaikų teisių įgyvendinimą tarptautinės migracijos kontekste, be viso kito, taikant žmogaus teisėmis pagrįstą požiūrį į duomenų rinkimą ir atliekant nesaugios vaikų ir (arba) šeimų migracijos priešasčių analizę.

Pasak Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto²⁸, išsamios integracinės duomenų apie nelydimus ir atskirtus vaikus rinkimo sistemos sukūrimas yra būtina sąlyga, siekiant parengti veiksmingas tokių vaikų teisių įgyvendinimo politikas. Idealiu atveju, pagal tokią sistemą surinkti duomenys turėtų apimti, bet neapsiriboti šiais parametrais: pagrindiniai biografiniai duomenys apie kiekvieną vaiką (įskaitant amžių, lytį, kilmės šalį ir pilietybę, etninę grupę), bendras į šalį patekti bandančių nelydimų ir atskirtų vaikų skaičius ir vaikų, kuriems buvo neleista patekti į šalį, skaičius, prašymų suteikti prieglobstį skaičius, tokiems vaikams paskirtų teisinių atstovų ir globėjų skaičius, teisinis ir imigracijos statusas (t. y. prašantys prieglobsčio, pabėgėliai, leidimą laikinai gyventi turintys vaikai), gyvenimo sąlygos (t. y. institucijose, su šeimomis arba gyvenantys savarankiškai), mokyklos ar profesinio ugdymo institucijos lankymas, šeimos suvienijimas, į kilmės šalį grįžusių vaikų skaičius.

Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas rekomendacijose Lietuvai dėl Vaiko teisių apsaugos konvencijos įgyvendinimo (CRC/C/LTU/CO/3-4) nurodė užtikrinti, kad visi apie vaikus renkami duomenys būtų suskirstyti pagal amžiaus grupes, lytį, etninę kilmę, socialinę ir ekonominę padėtį, kaimo ar miesto vietas ir pagal vaikų grupes, kuriems reikalinga speciali apsauga, siekiant išsamiai ištirti visų vaikų padėtį (7 p.).

Remiantis UTPĮ nuostatomis, valstybės politiką užsieniečių buvimo ir gyvenimo Lietuvos Respublikoje kontrolės srityje formuoja, jos įgyvendinimą koordinuoja ir kontroliuoja Vidaus reikalų ministerija (4 str. 1 d.). Remiantis Lietuvos migracijos politikos gairėmis²⁹, Vidaus reikalų ministerija atsakinga už valstybės politiką migracijos srityje, organizuoja, koordinuoja ir kontroliuoja jos įgyvendinimą, rengia migracijos srities įstatymų ir kitų teisės aktų projektus, analizuoja migracijos procesus ir organizuoja jų stebėseną, koordinuoja ir kontroliuoja valstybės politikos užsieniečių buvimo ir gyvenimo Lietuvoje kontrolės srityje įgyvendinimą ministerijai pavaldžiose įstaigose ir kt.

Nagrinėjamu atveju matyti, jog išsamūs duomenys apie keliaujančius vaikus nerenkami, vaikų migracijos procese situacija neindividualizuojama; nustačius, jog grupė asmenų galimai atvyko iš Latvijos, apklausiami tik pilnamečiai asmenys bei perduodami kitai Europos Sąjungos valstybei narei (2022 metais iš Lietuvos Respublikos Latvijos Respublikai buvo perduoti 48 užsienio valstybių piliečiai, 2023 m. (iki gegužės 19 d.) Latvijos Respublikai buvo perduota 216 užsienio valstybių piliečių, pažymos 4 p.). Kaip nurodė VSAT, tuo atveju, kai galima taikyti Sutarties nuostatas ir perduoti užsieniečius Latvijos Respublikai, VSAT nenustatinėja užsieniečių teisinės padėties Lietuvos Respublikoje, todėl VSAT neturi galimybės pateikti statistinės informacijos, kiek tarp Latvijos

²⁶ Jungtinių Tautų Migrantų darbuotojų bei jų šeimų teisių bei Vaiko teisių komitetų 2017 m. lapkričio 16 d. Bendrasis Jungtinis Komentaras dėl valstybių įsipareigojimų dėl vaiko žmogaus teisių tarptautinės migracijos kontekste kilmės, tranzito, tikslo ir sugrąžinimo šalyse, CMW/C/GC/4-CRC/C/GC/23.

²⁷ Jungtinių Tautų Migrantų darbuotojų bei jų šeimų teisių bei Vaiko teisių komitetų 2017 m. lapkričio 16 d. Bendrasis Jungtinis Komentaras dėl bendrųjų principų, susijusių su vaikų žmogaus teisėmis tarptautinės migracijos kontekste, CMW/C/GC/3-CRC/C/GC/22.

²⁸ Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto 2005 m. rugsėjo 1 d. Bendrasis komentaras Nr. 6 Dėl nelydimų ir atskirtų vaikų, esančių ne savo kilmės šalyse. CRC/GC/2005/6.

²⁹ Patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014-01-22 įsakymu Nr. 79 (suvestinė redakcija nuo 2020-02-29).

Respublikai perduotų užsieniečių buvo nepilnamečių (pažymos 10 p.), apie kitoms ES valstybėms perduodamus nepilnamečius prašomos informacijos nepateikė.

Nagrinėjamu atveju nustatytos aplinkybės leidžia daryti išvadą, jog egzistuoja praktika, neužtikrinanti keliaujančių vaikų apsaugos garantijų, tačiau situacijos masto nėra galimybių įvertinti dėl statistinių duomenų nebuvimo.

Migracijos kontekste vaikai yra ypatingai pažeidžiami. Valstybė bei institucijos privalo užtikrinti, jog tiek migracijos politikos planavimo, tiek įgyvendinimo bei sprendimų priėmimo individualiais atvejais procesuose vaikams būtų skiriamas ypatingas dėmesys, siekiant suteikti jiems galimybes naudotis teisėmis, garantuojamomis tarptautiniais bei nacionaliniais teisės aktais. Siekiant bendrų ir koordinuotų veiksmų, svarbus aktyvus bei kryptingas institucijų bendradarbiavimas vaiko apsaugos migracijoje klausimais.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, remdamasi tuo, kas išdėstyta, atsižvelgdama į tyrimo eigoje paaiškėjusias aplinkybes, ir vadovaudamasi Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 11 straipsnio 1 punktu, 12 straipsnio 1 punktu, 24 straipsnio 7 punktu,

n u s p r e n d ž i a:

1. Atkreipti Valstybės sienos apsaugos tarnybos dėmesį į tyrimo metu Tarnybos struktūrinių padalinių praktiką nesilaikyti nelydimiems nepilnamečiams užsieniečiams nustatytų procedūrinių garantijų, sudarant prielaidas pažeisti šios nepilnamečių grupės teises ir teisėtus interesus (pažymos išvadų 16.7. – 16.10., 16.12., 16.14. p.). Siūlyti imtis priemonių:

- užtikrinti, jog visi nelydimi nepilnamečiai užsieniečiai būtų identifikuojami, užtikrinama šios pažeidžiamos vaikų grupės registracija;

- užtikrinti savalaikį kompetentingų institucijų informavimą apie nelydimą nepilnamečių bei kitas procedūrinės garantijas (Vaiko teisių apsaugos skyriaus dalyvavimas apklausoje, atstovavimas, kt.), pagalbą, įvertinant šios grupės asmenų ypatingą pažeidžiamumą;

- užtikrinti, jog būtų renkami statistiniai duomenys apie nelydimus nepilnamečius užsieniečius;

- užtikrinti, kad Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba būtų nedelsiant informuojama apie Europos Sąjungos piliečius nepilnamečius, kurių nelydi tėvai, jog būtų sprendžiami klausimai dėl šių vaikų apsaugos ir pagalbos priemonių.

2. Atkreipti Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos dėmesį į tyrimo metu nustatytas aplinkybes dėl netinkamo Tarnybos skyrių funkcijų, susijusių su nelydimų nepilnamečių užsieniečių teisių užtikrinimu, vykdymo (pažymos išvadų 16.11., 16.13. p.). Siūlyti imtis priemonių užtikrinti, jog:

- Tarnyboje gavus informaciją apie nelydimą nepilnamečių užsieniečių, nedelsiant būtų vertinama vaiko situacija bei būtų sprendžiama dėl apsaugos ir pagalbos priemonių;

- būtų vykdoma nelydimų nepilnamečių laikino apgyvendinimo stebėseną visose jų apgyvendinimo vietose.

3. Tyrimo pažymą pateikti Vidaus reikalų ministerijai bei prašyti imtis priemonių užtikrinti, jog pavaldžios institucijos formuojama praktika, nustačius nelydimus nepilnamečius užsieniečius, atitiktų tarptautinių bei nacionalinių teisės aktų nustatytus reikalavimus, nebūtų sudaromos prielaidos vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimui.

4. Prašyti 1-3 sprendimo dalyse nurodytų institucijų informuoti vaiko teisių apsaugos kontrolierę apie priimtus sprendimus dėl pateiktų siūlymų įgyvendinimo iki 2023-10-02.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė

Edita Žiobienė

Laura Vitkauskaitė-Sirunavičė, tel. (8 5) 2499307, el. p. laura.sirunavice@vtaki.lt